

ช าลীগัณหาอภิเสกัณท์ ฉบับภาษาบาลี
ของวัดบวรนิเวศวิหาร: การศึกษาต้นฉบับ
การปริวรรต และการแปล

พระมหากวีศักดิ์ วาปีกุลเศรษฐ์*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชาลীগัณหาอภิเสกัณท์ฉบับโบราณของวัดบวรนิเวศวิหารฉบับเดียว เพื่อปริวรรตอักษรขอมเป็นอักษรไทย และแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทย จากการศึกษาพบว่าวรรณกรรมเรื่องนี้แต่งขึ้นในประเทศไทย ไม่ระบุชื่อผู้แต่ง และสมัยที่สร้าง เนื้อหาว่าด้วยชาวเมืองเทวลังกาเชิญพระชาติและพระกัณหาชินาให้ร่วมอภิเสกแล้วเชิญเสด็จไปครองเมืองเทวลังกา โดยแต่งเพิ่มเติมจากเวสสันดรชาดกัณท์ที่ 13 และมีเนื้อหาว่าด้วยยานิสงส์การฟังเทศน์มหาชาติทั้ง 13 กัณท์แทรกเข้ามาด้วย ในส่วนของต้นฉบับมีร่องรอยการเขียนข้อความแทรกเข้ามา การใช้สัญลักษณ์เน้นข้อความและการแก้ไขคำ ภาษาบาลีมีข้อบกพร่องทางไวยากรณ์ทั้งคัดลอกผิดพลาดและตกหล่น แต่กระนั้นวรรณกรรมเรื่องนี้ก็นับว่ามีคุณค่าอย่างยิ่ง เพราะเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นภูมิปัญญาและศรัทธาในพุทธศาสนาของคนในอดีตที่เกี่ยวข้องกับประเพณี

* นักวิชาการอิสระ Email: kaweesak.w@gmail.com

วันที่รับบทความ 6 ตุลาคม 2563 วันที่แก้ไขบทความ 28 เมษายน 2564

วันที่ตอบรับบทความ 11 พฤษภาคม 2564

การพึ่งเทศน์มหาชาติ จนถึงขนาดแต่งวรรณกรรมภาษาบาลีที่มีเนื้อหาเชื่อมต่อกับ
เวสสันดรชาดกขึ้นมาเองในท้องถิ่นของตน

คำสำคัญ: ชาลীগัณหาอภิเสกกัณท์ เวสสันดรชาดก เทศน์มหาชาติ

The Pāli version of *Jālīkaṇhā-abhisekakaṇḍa* of Wat Bowonniwet Vihara: A Study of the manuscript, transliteration, and translation

Phramaha Kaweesak Wapeekunlaset*

Abstract

This article aims to study the manuscript of *Jālīkaṇhā-abhisekakaṇḍa* inscribed on palm leaves and kept in Wat Bowonniwet Vihara. The Khom script was transliterated into Thai script, and the Pāli language was translated into Thai. The study finds that this piece of literature was composed in Thailand; the author's name and the composition date were not specified. In the story, the people of Devalaṅkā invited Jālī and Kaṇhājīnā to marry and reign over them. This is an additional part to the thirteenth chapter of Vessantara Jātaka; its content is permeated with the benefits of listening to all thirteen chapters of the Mahājāti preaching. The Pāli language in this manuscript is flawed due to the incorrect and incomplete copying. However, its content is considered highly valuable as it is an important piece of evidence of the local people's wisdom and faith in Buddhism in the past in relation to the tradition of listening to the Mahājāti preaching that led them to compose a

* Independent Scholar. Email: kaweesak.w@gmail.com

Received October 6, 2020, Revised April 28, 2021,

Accepted May 11, 2021

piece of literature in the Pāli language whose content is a continuation from the Tipiṭaka and Aṭṭhakathā in their own locality.

Keywords: Jālīkaṇhā-abhisekakaṇḍa, Vessantarajāṭaka, Mahājāti preaching

1. บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของ*เวสสันดรชาดก*และการเทศน์มหาชาติเป็นที่รับรู้และแพร่หลายในสังคมไทย แต่อย่างน้อยคนนักที่จะทราบว่ามีผู้แต่งวรรณกรรมเล่าถึงเหตุการณ์หลังจากที่กษัตริย์ 6 พระองค์ คือ พระเจ้าสัญชัย พระนางผุสดี พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาลี และพระกัณหา พวกกันนิวัดกลับพระนครสีพีในกัณฑ์ที่ 13 (นครกัณฑ์) ของ*เวสสันดรชาดก* เพราะฉะนั้นเนื้อหาส่วนนี้ถูกแต่งเพิ่มเติมขึ้นมาในชื่อว่า*ชาลิกัณหาอุกฤษฏ์*¹ แปลว่า “กัณฑ์ว่าด้วยการอภิเษกระหว่างพระชาลีและพระกัณหา”

สำหรับการแพร่กระจายของวรรณกรรมเรื่องนี้ สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์ (สัมภาษณ์, 11 กันยายน 2563) อดีตนักภาษาโบราณ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร เล่าว่า “ขณะลงพื้นที่ในต่างจังหวัดเพื่อทำทะเบียนใบลาน ได้พบต้นฉบับเรื่องนี้ในวัดต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก” นอกจากนี้ยังได้พบต้นฉบับในประเทศลาว (Finot, 1971, p. 185) หรือประเทศกัมพูชา (de Bernon, Sopheap, & Kok-An, 2004, p. 295) รวมถึงปรากฏในส่วนท้ายของ*ปฐมสมโพธิกถา* ฉบับวัดโรคา เมืองพระตะบอง ในชื่อตอนว่า “*ชาลิกัณหาอุกฤษฏ์*” (อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล, 2546, หน้า 134)

เฉพาะในประเทศไทย ผู้เขียนสำรวจข้อมูลเบื้องต้นแล้วพบว่าใน*บาญชีคัมภีร์ภาษาบาลีแลภาษาสันสกฤตอันมีฉบับในหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร*ให้ข้อมูลว่า “*ชาลิกัณหาอุกฤษฏ์ ว่าด้วยชาวเมืองเทวทหนครเชิญพระชาลีและกัณหาให้ร่วมอภิเษกแล้วเชิญเสด็จไปครองเมืองเทวทหะ 1 ผูก*”² (กรมการหอพระสมุดฯ, 2464, หน้า 20) จากนั้นได้สำรวจต้นฉบับในบัตรรายการของกลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร แล้วพบฉบับ

¹ ปรากฏในชื่อต่าง ๆ เช่น *ชาลิกัณหา* *ชาลิกัณหา* *ชาลิกัณหาอุกฤษฏ์*

² ในตัวพระบุว่าเป็นชาวเมืองเทวลังกา ไม่ใช่เทวทหะ โปรดดูตัวบทภาษาบาลีและคำแปล

อักษรขอม ภาษาบาลีที่มี 1 ผูก จำนวน 7 ฉบับ³ และพบอีก 1 ฉบับที่ได้รับการจัดเก็บที่วัดบวรนิเวศวิหาร นอกจากนี้ฉบับที่เป็นภาษาบาลีล้วนแล้วยังพบว่ามีสำนวนเทศน์อภิเษกชาลีกำหนดโดยปุจฉาและวิสัชนาในชุมนุมหนังสือเทศน์ภาค 1 พ.ศ. 2472 (ปีเตอร์ สกิลลิง และศานติ ภักดีคำ, 2545, หน้า 68) เทศนาปุจฉาวิสัชนาเรื่องชาลีกำหนดหาราชาภิเษก ปี 2479 จัดพิมพ์โดยนายม้วน เปรียญ และหนังสือเทศน์ ที่ 20 ชาลีกำหนดหาราชาภิเษก สำนวนใหม่ ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์

จากการสำรวจข้างต้นพบว่าแม้จะมีฉบับพิมพ์สำนวนเทศน์ 3 ฉบับ แต่ยังไม่พบผู้ใดปริวรรตและแปลชาลีกำหนดหาราชาภิเษกฉบับภาษาบาลีของไทยมาก่อนเลย บทความนี้ผู้เขียนจึงประสงค์ที่จะปริวรรตและแปลเรื่องนี้เพื่อเผยแพร่ในวงวิชาการต่อไป

2. ลักษณะของต้นฉบับที่ใช้ศึกษา

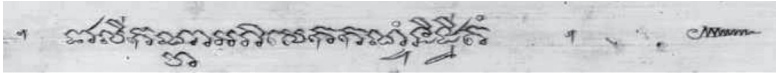
เนื่องจากเวลาที่มีจำกัด ผู้เขียนจึงเลือกที่จะศึกษาฉบับเดียวเป็นเบื้องต้น คือฉบับของวัดบวรนิเวศวิหาร หมายเลข 2157/1 ฉบับล่องชาด เส้นจาร อักษรขอม ภาษาบาลี จำนวน 1 ผูก มีอักษรขอมอังกา (เครื่องหมายแทนเลขหน้าในใบลาน) 14 ตัว ได้แก่ ก กา กิ กี่ กุ ภู เก โก โภ เกา กั กะ ข ชา เท่ากับ 28 หน้าลาน หน้าละ 5 บรรทัด ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง และปีที่สร้าง อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากรูปอักษรขอมที่ใช้ สันนิษฐานว่าต้นฉบับนี้จารขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 – 4 (สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์, สัมภาษณ์, 12 กันยายน 2563)

หน้าปกของเอกสารระบุชื่อเรื่องด้วยอักษรขอมว่า “ชาลีกำหนดหาราชาภิเษกนิพนธ์” (ภาพที่ 1) แปลว่า “กำหนดว่าด้วยการอภิเษกของพระชาลีและพระกัณหาจบแล้ว” พร้อมกับระบุว่ามี “12 ใบ” (ภาพที่ 2) หมายถึงมีใบลานจำนวน 12 ใบ แต่เมื่อนับใบลานในต้นฉบับพบว่ามี 14 ใบ ไม่ตรงกับข้อความที่บอกบนหน้าปก

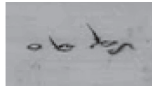
³ 7 ฉบับเหล่านี้ ได้แก่ หมายเลข 4681/ญ/1, 1233/1, 4589/ข/1, 6751/ข/1, 6864/จ/1, 9664/ก/1 และ 12320 (เอื้อเพื่อข้อมูลโดยคุณนรท สุขวณิช)

ในข้อนี้สันนิษฐานว่า ฉบับนี้แต่เดิมน่าจะคัดลอกมาจากฉบับอื่นที่มี 12 ใบ แล้วต่อมามีการจารเรื่องอานิสงส์การฟังเทศน์มหาชาติแทรกเข้ามาในระหว่างดำเนินเรื่อง (จะกล่าวถึงต่อไป) จึงทำให้มีเนื้อหาเกินจาก 12 ใบ

ภาพที่ 1 ชื่อเรื่องบนหน้าปกใบลาน

ภาพที่ 2 ข้อความบอกจำนวนใบว่า “๑๒ ใบ⁴” (12 ใบ)

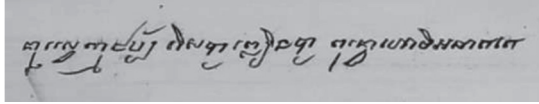
2.1 การเขียนข้อความในต้นฉบับ

ในบทความนี้ “เขียน” หมายถึง การเขียนข้อความแทรกไว้ในใบลาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 147) ในต้นฉบับนี้พบว่ามีการใช้หมึกเขียนข้อความภาษาไทยด้วยอักษรขอมหวัด เป็นร่องรอยของผู้ที่ใช้ต้นฉบับก่อนหน้านี้ พบตั้งแต่หน้าปกไปจนถึงหน้า กิ/1 จำนวน 10 แห่ง แบ่งได้ 3 ลักษณะ คือ (1) บอจุดประสงค์และความปรารถนาของผู้ตรวจทานต้นฉบับ (2) การแปลกำกับข้อความภาษาบาลี และ (3) การเสริมข้อความที่ไม่มีในภาษาบาลี ผู้เขียนจะปริวรรตขั้นตอนเดียวเป็นคำอ่านปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

⁴ คำว่า “ใบ” ในที่นี้เป็นคำถ้อยทอดตามอักษรวิธีในต้นฉบับอย่างเคร่งครัด ซึ่งตรงกับอักษรวิธีของคำปัจจุบันว่า “ใบ” วิธีดังกล่าวเป็นการปริวรรต 2 ขั้นตอน คือ (1) คำถ้อยทอดตามต้นฉบับ และ (2) คำอ่านปัจจุบัน ซึ่งมักนิยมใช้ในการปริวรรตศิลาจารึกและต้นฉบับตัวเขียนที่มีจำนวนไม่มาก โปรดดูเพิ่มเติมได้ในหลักการปริวรรตอักษรขอมไทยของรองศาสตราจารย์กรณิการ์ วิมลเกษม (2558, หน้า 79 – 81, 91 – 101)

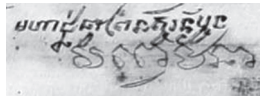
2.1.1 บอจุดประสงค์และความปรารถนาของผู้ตรวจทานต้นฉบับ มี 1 แห่ง (ภาพที่ 3) ดังนี้

ภาพที่ 3 หน้าปกใบลาน

คำอ่านปัจจุบัน: ทานแล้วตามฉบับ ผิดบ้างเพี้ยนบ้าง พุทฺโธ โหมิ อนาคตเต (แปลว่า ขอให้ข้าพเจ้าได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต)

2.1.2 การแปลกำกับข้อความภาษาบาลี พบ 6 แห่ง ได้แก่

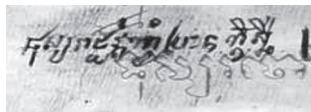
ภาพที่ 4 หน้า กา/1 แปลกำกับข้อความภาษาบาลีว่า “สพเพ ชนา”

คำอ่านปัจจุบัน: มหาชนถ้วนพระนครทั้งปวง

ภาพที่ 5 หน้า กา/1 แปลกำกับข้อความภาษาบาลีว่า “นิวตเวตฺวา”

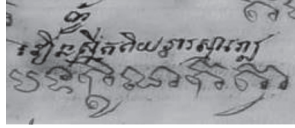
คำอ่านปัจจุบัน: ยังผู้สรรหาฯ ให้กลับ

ภาพที่ 6 หน้า กา/1 แปลกำกับข้อความภาษาบาลีว่า “ผู้สรรหา ปทกฺขิมํ กตฺวา”

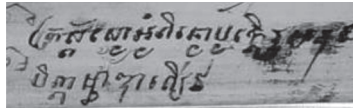

คำอ่านปัจจุบัน: ผุสสราชรถกระทำประทักษิณ

ภาพที่ 7 หน้า กา/1 แปลกำกับข้อความภาษาบาลีว่า “ตักขตุ ปทกขิณ กตวา”

คำอ่านปัจจุบัน: เวียนขวาสิ้นตติยวารสามรอบ

ภาพที่ 8 หน้า กา/1 แปลกำกับข้อความภาษาบาลีว่า “เทวขตติย เอกมาตัก”

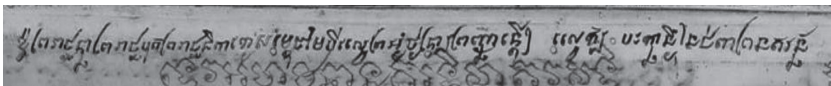
คำอ่านปัจจุบัน: กษัตริย์สององค์พี่น้องบังเกิดร่วมอุทร(ร)บิดามารดาเดียว

ภาพที่ 9 หน้า กิ/1 แปลกำกับข้อความภาษาบาลีว่า “กาลกโตติ อหฺลฺ”

คำอ่านปัจจุบัน: ขอพระราชทาน สมเด็จพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าเกล้ากระหม่อมนี้
สวรรคตเสียแล้ว

2.1.3 การเสริมข้อความที่ไม่มีในภาษาบาลี พบ 3 แห่ง ได้แก่

ภาพที่ 10 หน้า กิ/1

คำอ่านปัจจุบัน: ขอพระราชทาน พระราชบุตรพระราชธิดาของสมเด็จพระ
ไม่มีแล้ว พระองค์จึงทราบพระญาณเกิด ๆ แล้วกับประการหนึ่งในชะตา⁵พระนคร
นั้น

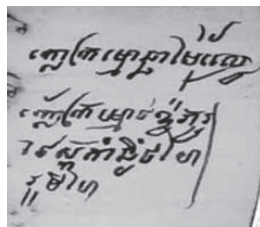
ข้อความส่วนนี้เกเขียนแทรกเข้ามาบนบรรทัดแรกของอักษรขอมเพื่อ
เสริมความในประโยคว่า “บโรหิตโต อาท เทว อหิ ชนานคร ทิสวา ตูว สทฺธิ
ภคคินียา สวาโส ยุตโตติ” ซึ่งแปลว่า “บโรหิตทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ
ข้าพระองค์ตรวจดูชะตาพระนครแล้ว การสังวาสกันระหว่างพระองค์และพระภคินี
สมควรแล้ว”

ภาพที่ 11 หน้า กิ/1

คำอ่านปัจจุบัน: กษัตริย์แต่ปางก่อนมีอยู่บ้างหรือ

ข้อความส่วนนี้เกเขียนแทรกเข้ามาเพื่อเสริมความในประโยคที่พระชาติ
ตรัสถามบุโรหิตเมืองเทวลังกาว่ากษัตริย์ในเมืองเทวลังกาไม่มีหรือ เพราะเหตุใดจึง
มาทูลเชิญพระองค์

ภาพที่ 12 หน้า กิ/1

⁵ ต้นฉบับเกเขียนว่า “ชะปา” แต่ผู้เขียนเห็นว่าควรเป็นคำว่า “ชะตา” เพราะดูเทียบกับ
สำนวนเทศน์ที่กล่าวถึงชะตาพระนคร (ม้วน เปรียญ, 2479, หน้า 37)

คำอ่านปัจจุบัน: เกล้ากระหม่อมฉัน ไม่แล้ว เกล้ากระหม่อมจะขอพรไว้
สักคำหนึ่ง จะให้หรือไม่ให้

ข้อความส่วนนี้เขียนแทรกเข้ามาบนพื้นที่ว่างด้านขวาของใบลานเพื่อเสริมความในประโยคที่พระนางกัณหาชيناทูลพระราชาสีว่าถ้าพระราชาสีจะให้พระนางเป็นภริยา พระนางก็จะขอพรข้อเดียวคือขอให้พระราชาสีไม่นอกพระทัยนาง ดังความว่า “กัณหาชينا ภาทิก สเจ เอเคน สหุธิ วสุสาหิ อหฺ ภริยํ ภวิสสามิติ” ซึ่งแปลว่า “พระนางกัณหาชيناทูลว่า ข้าแต่พระภคตา ถ้าว่าพระองค์จักอยู่ร่วมกับดิฉันผู้เดียวแล้วไซ้ร้ ดิฉันก็จักเป็นภริยา (ของพระองค์)”

2.2 เครื่องหมายเน้นข้อความในต้นฉบับ

ในต้นฉบับมีรอยหมึกขีดเขียน ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าเป็นการเน้นข้อความ โดยผู้ใช้ต้นฉบับก่อนหน้านั้น พบว่ามี 3 เครื่องหมาย ได้แก่ (1) ขีดเส้นตรงขึ้นไปเลยตัวอักษร (2) เครื่องหมายจบประโยค และ (3) เครื่องหมายวงเล็บ ดังนี้

2.2.1 ขีดเส้นตรงขึ้นไปเลยตัวอักษร

เครื่องหมายนี้ (ภาพที่ 13) เป็นรอยหมึกขีดขึ้นไปเลยตัวอักษรทั้งหน้าคำ หลังคำ หรือระหว่างคำ ปราภกฏ 5 แห่ง เฉพาะหน้ากา/1 และ กา/2 เท่านั้น ในการปริวรรตต้นฉบับจะแทนสัญลักษณ์นี้ด้วยตัว I

ภาพที่ 13 สัญลักษณ์ขีดเส้นตรงเหนือตัวอักษร หน้า กา/1

2.2.2 เครื่องหมายจบประโยค

เครื่องหมายนี้ (ภาพที่ 14) เป็นรอยหมึกคล้ายไม้ง่ามตั้งขึ้นเอียง ๆ เขียนทับสัญลักษณ์จบประโยค ๆ ปราภกฏ 5 แห่ง ตั้งแต่หน้า กา/1 จนถึง โท/2 ในการปริวรรตต้นฉบับจะแทนสัญลักษณ์นี้ด้วยตัว Y

ภาพที่ 14 สัญลักษณ์เครื่องหมายจบประโยค หน้า กา/1

2.2.3 เครื่องหมายวงเล็บเปิด

เครื่องหมายนี้ (ภาพที่ 15) อาจเป็นการเน้นข้อความโดยผู้ใช้ต้นฉบับ ก่อนหน้านั้น พบ 2 แห่งในหน้า กิ/2 และโก/2 ไม่มีเครื่องหมายวงเล็บปิด ในการปริวรรตต้นฉบับจะแทนสัญลักษณ์นี้ด้วยเครื่องหมาย (

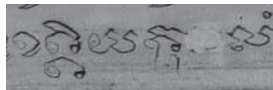

ภาพที่ 15 เครื่องหมายวงเล็บเปิดหน้าคำว่า “ภนเต ภควา” หน้า กิ/2

2.3 การแก้ไขข้อความในต้นฉบับ

ผู้เขียนพบว่าต้นฉบับเรื่องนี้ มีการแก้ไขข้อความ 3 รูปแบบ คือ (1) ลบด้วยสีฝุ่นสีเหลืองและสีขาว (2) ชีดเส้นทับตัวอักษร และ (3) ใช้หมึกเขียนทับตัวอักษรเดิมหรือเขียนเพิ่ม ดังต่อไปนี้

2.3.1 ลบด้วยสีฝุ่นสีเหลืองและสีขาว

ภาพที่ 16 การแก้ไขคำผิด หน้า กา/1

ในภาพที่ 16 ใช้สีฝุ่นสีเหลืองลบอักษร ส ในคำว่า “ขตติยกุล” เพื่อให้เป็นคำว่า “ขตติยกุล” (ตระกูลกษัตริย์)

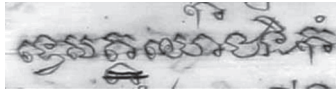

ภาพที่ 17 การแก้ไขคำผิด หน้า กุ/1

ในภาพที่ 17 ใช้สีฝุ่นสีขาวลบเส้นทางที่ต่อมาเกินบริเวณเส้นหลังของ
ต ในคำว่า “ปติสธาน”

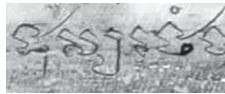
2.3.2 ขีดเส้นทับตัวอักษร

ภาพที่ 18 การแก้ไขคำผิด หน้า กว/2

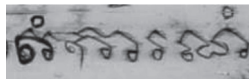
ในภาพที่ 18 เป็นการแก้ไขโดยขีดเส้นทับตัวอักษรในคำว่า “เทวสตต-
โยชนิก”

2.3.3 ใช้หมึกเขียนทับตัวอักษรเดิมหรือเขียนเพิ่ม

ภาพที่ 19 การแก้ไขคำผิด หน้า กว/1

ในภาพที่ 19 เป็นการใช้หมึกเขียนหัวของอักษร ช เพื่อให้เป็น ถ จาก
คำว่า “มุสสรช” เป็น “มุสสรถ”

ภาพที่ 20 การแก้ไขคำผิด หน้า กว/2

ในภาพที่ 20 เป็นการใช้หมึกเขียนทับตัวอักษร โดยเขียนให้เป็นอักษร ต
ในคำว่า “ต การณ”

จากร่องรอยการเกเขียนข้อความ การแก้ไข และเครื่องหมายการเน้น
ข้อความเหล่านี้ทำให้ทราบว่าเคยมีผู้ศึกษาต้นฉบับนี้มาก่อน ซึ่งอาจเป็นคนเดียวกับ

ผู้ที่บอกไว้บนหน้าปกว่า “ทานแล้วตามฉบับ ผิดบ้างเพี้ยนบ้าง” แต่ก็ไม่อาจทราบได้ว่าตั้งแต่สมัยใด แต่ร่องรอยการแก้ไขจนถึงหน้า กะ/2 อาจทำให้สันนิษฐานได้ว่าผู้ใช้ต้นฉบับก่อนหน้านี้นี้เคยศึกษาหรือตรวจทานต้นฉบับนี้จนจบเรื่อง

2.4 ข้อบกพร่องในการจาร

ลักษณะการจารตัวอักษรในต้นฉบับนี้พบข้อบกพร่องเป็นส่วนมาก ดังนี้

1. ใช้พยัญชนะวรรค ฎ สลับกับวรรค ต เช่น ฐเปตวา (วางไว้แล้ว) จารเป็น ฎเปตวา
2. ใช้พยัญชนะ ท สลับกับ ธ เช่น กททลियो (ต้นกล้วย) จารเป็น กทธลियो
3. ใช้พยัญชนะ พ สลับกับ ภ เช่น พิมพา (พระนางพิมพา) จารเป็น ภิมภา
4. ใช้พยัญชนะ น สลับกับ ณ เช่น นหาควา (อาบแล้ว) จารเป็น ณหาควา
5. ใช้พยัญชนะ ฬ สลับกับ ล เช่น กีฬีสู (เล่นแล้ว) จารเป็น กิลีสู
6. ซ้อนพยัญชนะในคำที่ไม่ควรซ้อน เช่น สุข (ความสุข) จารเป็น สุขข
7. ไม่ซ้อนพยัญชนะในคำที่ควรซ้อน เช่น วสเส (ในปี) จารเป็น วเส
8. มักจารสระเสียงยาวและเสียงสั้นสลับกัน เช่น ธิตรี (ซึ่งธิดา) จาร เป็น ธิตรี
9. ไม่จารนิคหิต เช่น มหาวนั ลภิตวา (ได้แล้วซึ่งกัณฑ์มหาพน) จารเป็น มหาวน ลภิตวา

ข้อบกพร่องในการจารเหล่านี้ อาจเกิดจากผู้จารซึ่งไม่มีความรอบคอบหรือมีความรู้ภาษาบาลีที่ไม่ดีพอ จึงจารตกหล่นและจารผิดเพราะเสียงของพยัญชนะที่พ้องกัน แต่ว่าข้อบกพร่องเหล่านี้เป็นเรื่องปกติในวัฒนธรรมการสืบทอดเอกสารต้นฉบับตัวเขียน

2.5 ลักษณะคำประพันธ์และสำนวนภาษา

ในส่วนลักษณะคำประพันธ์ *ชาลิกัมภวอภิสกัณท์* ประพันธ์เป็นร้อยแก้วทั้งหมด แต่ที่ว่าด้วยอานิสงส์การฟังเทศน์มหาชาติ 13 กัณท์ที่แทรกเข้ามาประพันธ์เป็นร้อยแก้วสลับร้อยกรองในลักษณะถาม-ตอบ ส่วนที่เป็นร้อยกรองแต่งด้วยฉันทบัญญัติทั้งหมด แต่บางบทขาดหายไปทั้งบทคาถา บางบทก็มีจำนวนคำขาดหรือเกินจากข้อกำหนดของฉันทลักษณ์

อนึ่ง ในส่วนเนื้อเรื่องที่ประพันธ์เป็นร้อยแก้วก็ได้พบว่าภาษาบาลีมีความผิดเพี้ยนไปจากไวยากรณ์แบบแผนของภาษาบาลีในหลายลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. ในบางประโยค ประธานเป็นพหูพจน์ แต่กริยาหลัก⁶เป็นเอกพจน์ เช่น **เขตฺตรนครวาลีโน** ปญจสกฺกฺขานี โอิหฺราเปตฺวา ตมฺหฺลสาลีหิ บุริตา เปเสสิ (ชาวเมืองเขตตรนาเกวียน 5 เล่มออกมาบรรจุข้าวเปลือกและข้าวสาลีส่งไป) ในประโยคนี้ประธานพหูพจน์คือคำว่า “**เขตฺตรนครวาลีโน**” กริยาหลักเป็นรูปพหูพจน์ว่า “**เปเสสิ**” จึงจะถูกต้อง

2. ศัพท์ที่เป็นบุคลิกหรืออดีตบุคลิกกลับผันวิภัตติเป็นนบุคลิก เช่น ตสฺส รณฺเณ **ราชิตฺโร มหาปุณฺณํ สิริมปรมา** นาม ตสฺสา โสฬสวสิกกฺกาเล **อฺุตมฺรฺอุปฺปฺรํ เทวจฺจรปฺปฺภิกาคํ** อโหสิ (พระเจ้าชนาทิกุมารนั้นมีพระราชธิดาผู้มีบุญมาก พระนามว่า สิริมปรมา ในเวลาที่พระราชธิดามีพระชนมายุ 16 พรรษา ได้มีพระสิริโฉมงดงามอย่างยิ่ง ประหนึ่งว่านางเทพอัปสร) ในประโยคนี้ ประธานและคำขยายต้องเป็นอดีตบุคลิก คือ **ราชิตฺรา มหาปุณฺณํ สิริมปรมา** นาม ตสฺสา โสฬสวสิกกฺกาเล **อฺุตมฺรฺอุปฺปฺรํ เทวจฺจรปฺปฺภิกาคา** อโหสิ จึงจะถูกต้อง

3. ใช้คุณศัพท์ (คำขยาย) ไม่ตรงกับลิงค์ของประธาน เช่น **สฺนฺชฺยมฺหาราชา** นิวตฺตกาลโต ปตฺถาย **โรคฺชราทิจิพฺพิตมฺตฺตํ** (จำเดิมแต่การนิวตกลับพระนคร

⁶ นักเรียนภาษาบาลีเรียกกันว่า “กริยาคุมพากย์” แต่ในบทความนี้จะเรียกว่า “กริยาหลัก”

พระเจ้าสิริชัยมหาราชเสด็จสวรรคตเพราะถูกโรคชราเป็นต้นเปียดเปียนแล้ว) ประชานในประโยคนี้คือ **สพขยมหาราชา** เป็นปุงลึงค์ แต่คำคุณศัพท์ขยาย ประชานคือ “**โรคชราทิปิพิตมตต์**” เป็นนปุงสกลึงค์ ไม่ตรงกับลึงค์ของประชาน ซึ่งถ้าเป็น “**โรคชราทิปิพิตมตโต**” จึงจะถูกต้อง

4. ใช้กริยาที่ลง ตวา ปัจจัยเป็นกริยาหลักทั้งที่ไม่ใช่ประโยคกริยาประธาน นัย⁷ เช่น **สพเพมจจา นครี ปตวา ตั มตต์ เทวสโตโยชนิกั อโหสิ** (เหล่าอำมาตย์ ทั้งปวงก็พลันถึงพระนคร พระนครนั้นมีประมาณ 102 โยชน์) ข้อความข้างต้น แบ่งออกเป็น 2 ประโยคคือ (1) **สพเพมจจา นครี ปตวา** และ (2) **ตั มตต์ เทวสโตโยชนิกั อโหสิ** กริยาหลักในประโยคแรกที่ใช้ “**ปตวา**” นั้นต้องใช้เป็นกริยาอาชยาด ในรูปว่า “**ปาปุณนติ**” จึงจะถูกต้อง

5. ใช้กริยาที่ลง มาน ปัจจัยเป็นกริยาหลัก เช่น **เอวิ ฉ ขตติยา สโมทมานา** (กษัตริย์ 6 พระองค์ทรงรื่นเริงพระราชหฤทัยด้วยประการฉะนี้) ในไวยากรณ์ภาษาบาลี **มาน** ปัจจัยใช้เป็นกริยาหลักไม่ได้ ควรผัน “**สโมทมานา**” ในประโยคนี้เป็น “**สมโมเทนติ**” จึงจะถูกต้อง

6. เรียงนิบาตผิดที่ เช่น **กิริ ชาลิกณหา นาม เอกมาตา ปุตตธิตา** (ดังได้ สดับมา บุตรและธิดาผู้มีพระราชมารดาองค์เดียวกัน ชื่อว่า ชาลีและกัณหา) นิบาต ในประโยคนี้คือ “**กิริ**” ซึ่งว่าตามหลักภาษาบาลีแล้วจะวางเป็นตัวที่ 1 ไม่ได้ ต้องวางเป็นตัวที่ 2 ของประโยคเป็น **ชาลิกณหา กิริ นาม เอกมาตา ปุตตธิตา** จึงจะถูกต้อง

อนึ่ง ยังมีคำและสำนวนพิเศษจำนวนหนึ่งซึ่งไม่ใช่ภาษาบาลีแท้ แต่เป็น คำและสำนวนที่ผู้แต่งซึ่งน่าจะเป็นคนไทยสร้างขึ้นเอง ได้แก่

⁷ ประโยคกริยาประธานนัย หมายถึง ประโยคที่ใช้ ตวา ปัจจัย เป็นกริยาหลัก มีลักษณะการใช้ 3 แบบ โปรดดูเพิ่มเติมใน พระธรรม-กิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2541, หน้า 57 – 61)

1. ผู้แต่งประสงค์จะใช้คำว่า “ด้วยภาษาไทย” จึงแปลภาษาไทยเป็นภาษาบาลีว่า “เทยยภาษา” (ภาษาไทย) แยกออกเป็น 2 คำ คือ เทยย (ไทย) + ภาษา (ภาษา) แล้วผันเป็นวิภัตติที่ 3 ว่า “เทยยภาษาย”

2. ผู้แต่งประสงค์จะใช้คำว่า “ในเวลากลางคืน, ในยามราตรี” จึงแปลภาษาไทยเป็นภาษาบาลีว่า “รตติยาม” (ยามราตรี) แยกออกเป็น 2 คำ คือ รตติ (กลางคืน) + ยาม (ยาม, เวลา) แล้วผันเป็นวิภัตติที่ 7 ว่า “รตติยามะ” ซึ่งคำนี้ไม่พบในภาษาบาลี เพราะในภาษาบาลีจะใช้คำว่า “รตติ” คำเดียว แล้วผันเป็นวิภัตติที่ 7 ว่า “รตติย” หรือใช้เป็นรูปวิภัตติที่ 2 ว่า “รตติ”

3. ผู้แต่งใช้คำว่า “เพล” ในบริบทแทนคำว่า “ตทา” (ในเวลานั้น, ในตอนนั้น, ในกาลนั้น) ซึ่งคำว่า “เพล” ไม่มีในภาษาบาลี แต่ผู้แต่งแปลจากภาษาไทยที่ใช้ว่า “เพล” ให้เป็นรูปคำภาษาบาลีโดยผันเป็นวิภัตติที่ 2 ว่า “เพล”

เมื่อได้ศึกษาสำนวนภาษาในเรื่องนี้แล้วจึงได้ข้อสันนิษฐานว่า วรรณกรรมเรื่องนี้ น่าจะแต่งขึ้นในประเทศไทย เพราะพบการใช้คำภาษาไทยที่ผู้แต่งแปลกลับเป็นภาษาบาลี อนึ่ง ผู้เขียนวิเคราะห์สำนวนภาษาแต่เพียงสังเขป เนื่องจากเป็น การศึกษาจากต้นฉบับเพียงฉบับเดียว บางคำจึงไม่อาจตัดสินได้ว่าเป็นความตั้งใจที่แท้จริงของผู้ประพันธ์หรือเกิดจากการจารตกหล่นโดยผู้จาร ฉะนั้น ควรจะมีการตรวจชำระวรรณกรรมเรื่องนี้อย่างสมบูรณ์ต่อไปจึงจะนำไปสู่การศึกษาสำนวน ภาษาได้อย่างชัดเจน

2.6 โครงสร้างเนื้อหา

โครงสร้างของเรื่องแบ่งออกได้เป็น 4 ส่วน ดังนี้

1. การสวรรคตของพระเจ้าสัญชัยมหาราช พระนางมุสดี พระเวสสันดร พระนางมัทรี และการล้มของช้างปัจจัยนาค แล้วทั้งหมดล้วนอุบัติบนสวรรค์ต่างวาระกัน

2. ชาวเมืองเวทลึงกาเชิญพระชาลีและพระกัณหาขึ้นมาให้ร่วมอภิเษกแล้วเชิญเสด็จไปครองเมืองเวทลึงกา พระชาลีขึ้นครองราชย์แล้วได้นอกพระทัยพระนางกัณหาจึงหย่าร้างกันไป จากนั้น 2 พระองค์ก็ต่างสวรรคตแล้วอุบัติบนสวรรค์ในระหว่างเนื้อหาส่วนที่ 2 นี้ได้มีเรื่องอานิสงส์การฟังเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์⁸ แทรกเข้ามาก็เลยทำให้เนื้อหาไม่ต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม หากตัดเรื่องอานิสงส์การฟังเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์ออกแล้วนำเนื้อหาเฉพาะ*ชาลีกัณหาภิเษกกัณฑ์* มาร้อยเรียงต่อกันก็ยังคงเป็นเนื้อหาที่ต่อกันได้สนิท ในข้อนี้สันนิษฐานว่า ผู้จารอาจเพ็งนึกขึ้นได้ว่าต้องจารตามความปรารถนาของเจ้าภาพจึงได้จารแทรกลงไปในเรื่องระหว่างเนื้อหา

3. พรรณนาลำดับราชวงศ์ในเมืองเวทลึงกาและเมืองกบิลพัสดุ์ ซึ่งมีต้นวงศ์จากพระชาลีและพระกัณหาสืบเนื่องไปจนถึงเรื่องราวบางส่วนในพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าโคตมะ และพระนางกัณหากลับชาติมาเกิดเป็นนางอุบลวันฉณาเถรีได้บรรลุพระอรหัตต์แล้วนิพพาน

4. อานิสงส์ของการฟังเวสสันดรชาดกจบภายในวันเดียวแล้วถวายทานอย่างละพัน จะเกิดทันยุคพระศรีอารีย์

⁸ อานิสงส์การฟังเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์ที่แทรกเข้ามานั้นพบว่าเนื้อหาตรงกับคัมภีร์*อานิสงส์มหาเวสสันดร*หรือ*อานิสงส์เวสสันดร* ซึ่งมักจะอยู่ในส่วนท้ายของชุดคัมภีร์ไบลานเรื่องมหาชาติที่แพร่หลายอยู่ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย เช่น ฉบับ*เมืองหางส้อยพลั่วอ่อน* ที่ประกอบไปด้วย*ทศสพอร์ หิมฉันทา ชูชก จุลพล มหรี สักกะบัน มหาราช สักคตนิ นคร ปฐมมัลลยะวัตถุ ทุตติยมาลัยยะ อานิสงมหาเวสสันดร* (หอสมุดดิจิทัลคัมภีร์ไบลานล้านนา, 2564, คงอักขรวิธีของชื่อเรื่องไว้ตามผู้สำรวจคัมภีร์ต้นฉบับ) แต่อานิสงส์การฟังเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์ใน*ชาลีกัณหาภิเษกกัณฑ์*นี้เอาอานิสงส์การบูชานครกัณฑ์และสรุปรูปบูชาทั้ง 13 กัณฑ์ขึ้นมาก่อนการบูชากัณฑ์ทศพร จึงมีเนื้อหาสลับลำดับ ไม่ถูกต้องตาม*อานิสงส์มหาเวสสันดร*

3. ชาลิกัณหาอภิเสกกัณท์ ภาษาบาลี อักษรไทย

วิธีการปริวรรต

ผู้เขียนจะปริวรรตทุกคำตามที่ปรากฏในต้นฉบับอย่างเคร่งครัด โดยไม่แก้ไข ถ้าในต้นฉบับมีเครื่องหมาย การเขียนข้อความ หรือคำที่ควรอธิบาย ผู้เขียนจะอธิบายไว้ในเชิงอรรถ

ผู้เขียนจะปริวรรตเนื้อความต่อกันไปตลอดเพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง ส่วนข้อความใดที่เป็นคาถาก็จะจัดเรียงให้เป็นรูปคาถา และเพื่อความสะดวกของผู้ที่ประสงค์จะตรวจสอบกับต้นฉบับโบราณ ผู้เขียนจะระบุหน้าของโบราณแทรกไว้ในระหว่างเนื้อหาที่ปริวรรต เช่น [กา/1] หมายถึง โบราณหน้ากา ลานที่ 1 โดยมีเงื่อนไขดังนี้

1. ถ้าปริวรรตคำเดียวที่ถูกฉีกในหน้าลานใหม่ ผู้เขียนจะปริวรรตติดกับวงเล็บระบุหน้าลานโดยไม่เว้นวรรค เช่น เอกมา[กา/1]ติก์ หมายถึง คำว่า เอกมาติก์
2. ถ้าปริวรรตสองคำที่แยกกันอยู่แล้ว จะพิมพ์โดยเว้นวรรคข้างหน้าและข้างหลังวงเล็บอย่างละ 1 ครั้ง เช่น ราชา [กี/1] โหนติ หมายถึง ราชา โหนติ

ชาลิกัณหาอภิเสกกัณท์ นิฎฐิต์

[ก/1] เอรัง ขตติยา สโมทมานา สหุชยุมหาราชา นิวตตกาลโต ปตถาย
โรคชราทปิพิชิตมตต์ อชชวเส เพล์ กตติกมาเส ชิพพวาเร เทยยภาสาย ทิวเส
ปาตราชสมเย อาสาพหนกขตตนติ ตุสสิตถวเน นิพพติ ผุสสุติเทวี มตต์ เพล์
กกุญวิเส วิสาชปุนมิติวเส อ[ก/2]มรตเต ภูมมวาเร ตุสสิตถวเน นิพพติ ฯ
ปจจยยนาคัม มตฺ ชิพพวาเรปิ ปุเวเส⁹ วิสาชมาเส จาตุทหสี¹⁰ ชิพพวาเร เพล์

⁹ ควรเป็น ปิจุสเส

¹⁰ มีการใช้สีฝุ่นสีเหลืองลบเส้นหางของ จ เพื่อไม่ให้เป็น ป

เวสสนุตโร รชชํ กาเรนโต วิสตีวสฺसानิ มตตํปี ปฺวเส¹¹ วิสาขปฺนมิทิวเส อตฺตรตเต
 สุกฺรกวาเร สนนฺตุสฺสีโต นาม ฯ เพลํ มททีเทวี มตตํปี ปฺวเส¹² วิสาขมาเส
 อ[กา/1]ภฺรฺมฺมิกาลลปกฺเขโสรวาเร เทยฺยภาสาย ทิวเส รตตียาม ตาวตีสเส เทวภณฺญาหิ
 ปริวฺตุโต มหาทิวสฺสมปตฺตี อนุภฺวิ ฯ เพลํ เวสสนฺตฺรชิวิตกฺขเย ตฺสฺสีตฺตฺปฺเร
 ทิวสฺสูกฺขํ อนุภฺวิ ฯ ซาลิกฺุมารโ มาตาปิตฺนํ กเพวริ ฌาเปสฺสิ ฯ¹³ ราชา เทวลงฺกาทิวเป
 กาลมกาสิ ฯ ตทา ปโรหิตอมจฺจาทโย ราชานํ ฌาเปตฺวา สตตฺเม ทิวเส
 สนนฺิปาตาเปตฺวา มนตฺยีสฺ อมโภ อิทํ ภฺรฺมฺมํ อปฺราชิกํ นตฺถํ อิทานิ ผุสฺสรธํ
 มหาปฺญญํ คเวสฺสามาติ ฯ¹⁴ สพเพ ชนา¹⁵ เอกฉนทา หุตฺวา ผุสฺสรธํ¹⁶ ปาเชนฺติ ฯ
 ผุสฺสรธํ¹⁷ ติกฺขตฺตํ ปทกฺขิณํ กตฺวา¹⁸เชตฺตตฺตราภิมฺโข ปายาสิ ฯ ปโรหิตอมจฺจาทโย¹⁹
 นิวตาเปตฺวา²⁰ หุตฺยทิวเส ตตฺยทิวเส ตถา ปโรหิต ชนา²¹ลงฺการนคฺริ ทกฺขนฺโต

11 ควรเป็น ปิจฺวสฺเส

12 ควรเป็น ปิจฺวสฺเส

13 มีเครื่องหมาย Y

14 มีเครื่องหมาย Y

15 มีการใช้อักษรขอมหัดเขียนคำว่า “มหาชนถั่วนพระนครทั้งปวง”

16 มีการแก้ไขคำว่า รชชํ เป็น รธํ

17 มีเครื่องหมาย I หลังคำว่า ผุสฺสรธํ, มีการใช้อักษรขอมหัดเขียนคำว่า “ผุสฺสรราช
 รกฺกระทำประทักษิณ”

18 มีการใช้อักษรขอมหัดเขียนคำว่า “เวียนขวาสันตติยวารสามรอบ”

19 มีเครื่องหมาย I หลังคำว่า ปโรหิตอมจฺจาทโย

20 มีการใช้อักษรขอมหัดเขียนคำว่า “ยังผุสฺสรราชธให้กลับ”

21 คำว่า “นา” ในที่นี้ไม่คล้ายกับรูปคำว่า “นา” อื่น ๆ ในต้นฉบับ ครั้นจะเป็น “ฐา”
 ก็ไม่เหมือนรูปคำว่า “ฐา” อื่น ๆ ในต้นฉบับเช่นเดียวกัน แต่คำนี้ควรจะเป็น “ชฺฐา-”
 ซึ่งในที่นี้หมายถึง “ชะตา” ที่ใช้ในบริบทว่า “ชะตาพระนคร” โปรดดูเทียบฉบับสำนวน
 เทศน์ (ม้วน เปรียญ, 2479, หน้า 37)

เทวขตติย-กุล²² เอกมา²³[กา/2]ติกั ลงกาทีเป รชขั กาเรสสติ มหาวิสิ วฒิสสตีติ
 อดญาสิ ฯ ปโรหิโต มหาชนานัน อหา²⁴ กิร ชาลิกณหา นาม เอกมาตา
 ปุตตติตา เวสสนตอดญา มหาขตติโย อสทิส อีสสโร ยุตต์ อดญั ขตติยั น
 ทิสสตี อิทานิ มยั อชช น นิมนตยิสสามาติ ฯ สพเพ อมจจา จตุรงคพลนิกาย
 สนนิปาตาเปตวา อฏฐาส อกโขภณิโย สดตเม ทิวเส สพเพ เสนาโย นิกขมีสุ ฯ
 ชาลิกณหาปุณญเตเชน²⁵สกกสส ภวนัน อุนหาการั ทสเสสิ ฯ สกโก ตั²⁶ การณั
 ญตวา วิสสุกมม อานาเปสิ ฯ วิสสุกมโม สัชปิ สพเพมจจา นครั ปตวา ตั มตตั
 เทวสต²⁷ โยชนิกั อโหสิ ฯ ปโรหิโต นิเวสนัน ปวีสิตวา วนทิตวา มหาราช สพเพ มยั
 เทวลงกาทีปโต คนตวา เอกสตราเชน สโมทมานา เทวลงกาทีเป พรชั กาเรหิติ ฯ²⁸
 ราชา ตุมหา[กิ/1]กั คโตติ ฯ กาลกโตติ²⁹ อหัส³⁰ ฯ ปุตตติตา น โหนติ ฯ ปโรหิโต
 อหา เทว อหัง ชนานคร³¹ ทิสวา ตวั สหธิ³² ภคคินิยา สวาโส ยุตโตติ ฯ ชาลิกุมารโ

22 มีเครื่องหมาย | หน้าคำว่า เทวขตติยกุล, มีการลบอักษร ส ด้วยสีฝุ่นสีเหลืองจาก กุสล เป็น กุล

23 มีการใช้อักษรขอมหวัดเกษียนคำว่า “กษัตริย์สององค์พี่น้องบังเกิดรวมอุท(ร) บิดามารดาเดียว”

24 มีเครื่องหมาย | หลังคำว่า อหา

25 มีเครื่องหมาย | หลังคำว่า ชาลิกณหาปุณญเตเชน

26 มีการใช้หมักแก้ให้เป็นคำว่า ตั

27 มีการแก้ไขคำโดยใช้การขีดทับตัวอักษร เทวสตต

28 มีเครื่องหมาย Y

29 มีการใช้อักษรขอมหวัดเกษียนคำว่า “ขอพระราชทาน สมเด็จพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าเกล้า กระทบมือนี้สวรรคตเสียแล้ว”

30 มีการลบ ี่ สู้ ด้วยสีฝุ่นสีเหลืองจาก อหัส เป็น อหัส

31 ควรเป็น ขวานครั โปรดดูเชิงอรรถที่ 20

32 มีการใช้อักษรขอมหวัดเกษียนคำว่า “ขอพระราชทาน พระราชบุตรพระราชธิดา ของสมเด็จพระไม่มีแล้ว พระองค์จงทราบพระญาณเถิด ฯ แล้วกับประการหนึ่งในชะตา พระนครนั้น”

การเรตุกาโม ภคคินี ปกโกสิตวา ตัม การณัม อารโเปสิ ฯ³³ กณหาชีนา ภาคิก³⁴ สเจ เอเกน สหิธี วสสาหิ อหํ ภริยํ ภวิสสามีติ ฯ ซาลิ สาธุตติ ฯ ตสมิี ขณเณ สกโก เทวราชา อาห ภพเท อิทานิ³⁵ โภชิสตตสส อุโภ ปุตตา กปนาสมคควาสี วสสิสสตี มยํ ภวิสสามาติ ฯ วิสุกมโม สมมคคํ อลงการํ การเสสิ ฯ ตสมิี มคเค อุภโต อุจจนทถลโย โรจาเปตวา มคคสส อุปริ วิตानะหิจฉาเทตวา นานาปุพพทามถจ นานาคนุเธหิ วายติ ฯ ตสมิี ขณเณ เอโก เทวปุตโต จรกวเนน หตถิ [กิ/2] สพพเสตํ หตถิรตนสทิสํ อาเนตวา ซาลิสส ทสสตวา อนตรธาโย ฯ ซาลิกุมารโ ปจจนาคํ นาม สพพลงการํ อกาลิ ฯ มหามจจา สพพจตฺรงคเสนํ วิจาเรสิ ฯ นิลหตถิี ติสตสทสสานิ อสสา รธา ตถา พลเสนํ สพพาลงการํ การาเปสิ ฯ สพเพ เอกสตราซาโน สพพาลงการภูสิตเต หตถิขนุเท เหมกปฺปนิวาเสส ปริวารेतวา รตนปจจยํ นาม ชินทวารํ ซาลิกุมารํ อินทํ วิย เทวตาทิ ปริวารเณติ ฯ ผุสสมมาเส เทวลงการปุริ์ ติหสปุริ์ วิย อลงกริตวา สาธูจเนน ปุจฉิสฺสุ ฯ ฆนเต³⁶ ภควา กรุณาทิก เย เกจิ สทฺธาย สมปนฺนา นครกณท์ ปุชนุตติ กิี ผลํ ฆนเตติ ฯ อล โข สตถา เทเสนโต อิมิ คาทมาห ฯ

นครกณท์ ลภิตวา

เตน ปุณฺณผลเนว

หตถิี อสสา รธา ปติ

สมนฺตา ปริวารเณติ

มาตา ปิตา ญฺาติคณา

สพพสุกฺเข สุภฺณชนฺตา

ปุชนุตติ มนสา เจตสา

ราชา [กิ/1] โหนฺติ ภเว ภเว

เสนาย จตฺรงคินฺยา

สพพสุกฺข์ ลพฺภณฺติ เต

ปุตฺตา ซายา สมากตฺตา

สทฺ สพเพหิ ญฺาติภิ

³³ มีการใช้อักษรขอมหัวตเขียนคำว่า “กษัตริย์แต่ปางก่อนมีอยู่บ้างหรือ”

³⁴ มีการใช้อักษรขอมหัวตเขียนคำว่า “เกล้ากระหม่อมฉัน ไม่แล้ว เกล้ากระหม่อมจะขอพรไว้สักคำหนึ่ง จะให้หรือไม่ให้”

³⁵ มีการใช้หมึกเขียนแก้ไขเป็นสระอิลอย

³⁶ มีเครื่องหมายวงเล็บ หน้าคำว่า ฆนเต

อโถ รตติ อุทกาทีนิ	ราชาโน มิตตปภฺกชีโน
สหเพ โสกา วินสสนติ	สุชิตา โหนติ สหพทา
รตนานิ ปวสสนติ	รूपิโย จ ปวสสนติ
สหเพ โภคาภิ ³⁷ วฒนติ	อนนตโภคสมงฺคิโน
อุทฺธํ โสตํ ลพฺภนติ เต	สหพฺรตนมุตฺตมํ ฯ
อถ นิปวสสนติ	รूपิโย จ ปวสสนติ

สหเพ ภิกขุ อภฺขลึ ปคฺคยฺหิตฺวา ภควโถ ปาเท วนฺทิตฺวา ภนฺเต ภควา เย
 เกจิ สหฺธาย สมฺปนฺนา เตรสฺสภฺกนฺทํ มหาเวสสนฺตรํ ฌมฺมเทสนํ ยถฺยมาลธชฺชปฺภาภ
 ทิปสฺสหาสนีหิ ปุเชนฺติ กิ ฬลํ ภนฺเตติ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ อถสฺส เตรสฺสภฺกนฺทานิสฺสํ เทเสนฺโต
 สตถา อิมํ คาถมาห ฯ

เตรสฺสภฺกนฺทํ ปุชฺชีย	สหพฺส[กී/2]มฺปตฺตีสฺหิธิกํ
จตุรงฺคณิยา เสนา-	จกฺกวตฺติ มหิทธิโก
จกฺกมณฺเฬ หตฺถี อสฺสา	อิตฺถิ คหปติ ตถา
ปริณายกเอกนฺติ	สตฺตรตนมุตฺตมํ
อากาสคมนํ คนฺตฺวา	อุทกมฺหิ จ รติเจ
นิมุชฺชิตุํ สมตฺโถ	เสนาย จตุรงฺคณิยา ตํ
เต สุกฺขปตฺติลาภา	ภณฺทปฺปูชายิหํ ฬลํ ฯ
ตาวตฺตีเสสฺสุ	เทวราชา สุขมฺปตฺติ
เทวานํ อุตฺตโม โหติ	ภณฺทปฺปูชายิหํ ฬลํ ฯ
เย จ นาลภิตุํ อิจฺเฉ	เมตฺเตยฺยสฺเสว สนฺติเก
	อสฺสํเขยฺยมนฺนุตฺตราติ ฯ

เตน วุตฺตํ ฯ

สตํ หตฺถิ สตํ อสฺสา	สตํ อสฺสตริ รถา
สตํ ภณฺญา สหฺสฺสานิ	อายุตฺตมณฺเณภฺนฺทเล

³⁷ มีการใช้หมักเขียนแก้ให้เป็น ภิก

เอกสส ปน วิหารสส	กฬัน นคฺชนฺติ โสฬสี
กณฺทปฺชากฺรา เย เกจิ	น เต ชายนฺติ ทฺคคฺตี ฯ
เตน ปุณฺณวิปาเกน	เทวโลเก รมฺมนฺติ เต
อุทฺธํ โสตา ลเภยฺยนฺติ	ยาว นิพฺพานสฺนฺติกา ฯ
เทสนาปริโยसान	สาตฺถิกา ฌมฺมเทสนา
โสตาปตฺติผลาทีนํ	ปา[กฺ/1]ปุณฺนีสุ พหุ ชนา ฯ

ตโต ปุณฺณาย มหาเวสฺสนฺตรฌมฺมเทสนํ ปสฺสี ทิคมนฺา ฯ อนาคตเมตเตยฺยสฺสนฺติเก ติวริํ สมฺปตฺตี ปตฺติสาธนฺตถาย³⁸ กณฺทกกณฺเท คณฺหนฺตา ปุชฺชาย สกฺการํ กตฺวา ทิปสฺหสฺเสหิ รัชฺชสฺหสฺเสหิ มนฺเสน กรีสุ ฯ เอกจฺเจ รชฺชภูสฺสุณฺณชาลสฺหตฺถีสฺสรภูฏฺฐรูปาทีหิ ปุชฺชํ กตฺวา วตฺถทามปฺปฬทามํ ลมฺพีสุ ฯ รัตตณฺตตฺตยานํ ปุชฺชาสกฺการํ กตฺวา อนฺนปาณาทีหิ สพฺพทานานิ กตฺวา ทตฺวา สาทเรณ ฌมฺมํ สฺวณฺนีสุ สพฺพกฺสฺลกมฺมํ กาทเรสุํ เตน ปุณฺณวิปาเกน เทวโลเก สพฺพนิพฺพตฺตีสุ ฯ มหาเวสฺสนฺตรชาตกกณฺทํ ปุชฺชานิสฺสํ นิตฺถิตํ ฯ [กฺ/2]

สาธโว สุกฺขกามา เย	ปฺภุเรณฺดา เมตฺตี ปสฺสีตุํ
เวสฺสนฺตรํ สฺวณฺตีวาน	ทินฺเนกํ ปรีนิตฺถิตํ ฯ
กมฺมํ มหฺาย ³⁹ อากมฺม	สุณฺเยยํ ฌมฺมมฺตฺตมํ
เย จ สฺตฺวาน สกฺกจฺจํ	ฌมฺมํ สมฺมาสมฺพุทฺทเทสิตุํ ฯ
จวิตฺวา เตน ปุณฺณ	เทวโลเก รมฺมนฺติ เต
ตโต จฺจตา ตาวตฺตีสา	มานุสฺเส อุปฺปปชฺชเร
ยํ ยํ อิจฺฉณฺติ กามานํ	ตุํ สพฺพํ สมฺมิชฺชติ
กณฺทปฺชานฺนาเวณ	น เต ชายนฺติ ทฺคคฺตี
เตน ปุณฺณวิปาเกน	เทวโลเก รมฺมนฺติ เต ฯ

³⁸ มีการใช้สื่อนูนสีขาลบเส้นทางที่ต่อมาเกินบริเวณเส้นหลังของ ต

³⁹ ควรเป็น ปหาย

ถถิ ๆ ถควว ถกร ถมมวสนน นลสนนโน เวสสนนตตรถมมเทสนน เทเสตวว ๆ
 ถถ สพเพ ถภทว สวทรปุตตวทโย ถควนตถ ปุจถลลสุ ๆ อเอถถ ถถถถ ถถถถ ถถถถ
 ถถ ถควว มุขมถถถถ ถถถถถว ปุพเพ สลเชเพน เตรสถถถถ ปุชวย วถถถวเรถ
 เทเสถถถถ ถถถถ ถถถถถ

ทสวรว ถถถถว เย
 เถน ปุชวย ถถถถ
 สลทถถถถถ สลทถถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 มนุสสุสพพสมปถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 เถน ปุชวย ถถถถ
 สสุถถถถถถถถถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 เสตถถถถถถถถถถถถ
 สพพโรถถถถถถถถถถ⁴⁰
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 เถน ปุชวย ถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 เถน ปุชวย ถถถถ

ปุเชถถถถถถถถถถ
 สพพถถถถถถถถถถ
 สลทถถถถถถถถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 ปุเชถถถถถถถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 สวถถถถถถถถถถถถ
 ปถถถถถถถถถถถถถ
 เสตถถถถถถถถถถถ
 สพพถถถถถถถถถถ
 ปุเชถถถถถถถถถถ
 สลทถถถถถถถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ
 ถถถถถถถถถถถถถถ

⁴⁰ ควรเป็น วินสสนถถ

ชมพุทธิเป⁴¹ จ ราชานโน
 สพเพ เทวาทิพุชิตา ปุเชนติ
 ยํ ยํ ปเทสํ คจฉนฺติ
 พรหมโลก อูปุชชนฺติ
 ชุชกณฺท์ ลภิตฺวา เย
 เตน ปุชาย ผลน
 เหมวณฺณา สุรฺจา⁴²
 องคปจฺจกสมฺปนฺนา
 ภิริยํ โสภํ ทาสาทาสี
 ยํ ยํ อิจฉนฺติ กามานํ
 จุลวนํ ลภิตฺวา เย
 เตน ปุชาย ผลน
 โปกฺขรณฺีหิ สยชนฺนํ
 นานาทุมคณาภินฺณํ
 สุสพฺภา อนฺนปาณานิ
 สพฺพโกคา วิวตฺนฺติ
 จวิตฺวา เตน ปุณฺเณน
 ลภีสุ สคฺคสมฺปตฺตี
 ตตถ มหาวนกณฺท์ ปุเชตฺวา กิํ ผลํ ภาเนตฺติ ฯ ตตถ อาท ฯ
 มหาวน ลภิตฺวา เย
 เตน ปุชาย ผลน
 กุฎฺฐาคาราทิสฺมปนฺนา
 โปกฺขรณฺีหิ สยชนฺนํ

กตฺวา ปุเชนฺติ เต สทา
 สพฺพํ สิริ ลภนฺติ จ
 ตตถ ตตถเว ปุชิตา
 สพฺพสุขํ อนุภวณฺติ ฯ
 ปุเชนฺติ มนสา นรา
 ชายนฺติ สุทฺธเก กุเล
 ภาคยวณฺณา ชนฺปิยา
 อาโรหปรินาหํ ลภนฺติ
 ลภิสฺสนฺติ พหุ สทา
 สมิชฉนฺติ มโนรธา ฯ
 ปุเชนฺติ มนสา นรา
 สพฺพโกคา ภวณฺติ เต
 อุตฺถยานํ สมลฺงกตํ
 สิตจฉายํ มโนรมฺมํ
 วตถเสนาสนานิ จ
 สพฺพกามํ สมิชฉนฺติ
 เทวโลกเ ร[เก/1]มมฺนฺติ เต
 ปจฉา นิพพานมุตฺตมํ ฯ
 ปุเชนฺติ มนสา นรา
 สพฺพาเขตตารามํ ลภนฺติ เต ฯ
 นานาหตฺถีสมาภฺกฺลา
 ปทุมฺปปเลหิ จ

⁴¹ ระหว่างคำว่า ทิ และ เป มีรอยลบพยัญชนะ 1 ตัวด้วยแบ่งฝุ่นสี่เหลี่ยม

⁴² ควรเป็น สุรฺปา

นานาอุยยานสยชนนํ	กทฺทลิตมฺพลาหิ จ ฯ
นานาอุจฺจชฺชฺหิ สยชนนํ	นานารตนุปฺปสฺสภิตํ
สพฺพโภคาภิวตฺตณฺติ	อนฺุโณนฺติ ภเว ภเว ฯ
จวิตฺวา เตน	เทวโลเก รมฺมนฺติ เต
ลภณฺติ สคฺคสมฺปตฺตี	เมตฺเตยฺยสฺเสว สนฺติเก ฯ

ตโต สพฺเพ ภิกฺขุ ภควนฺตํ ปุจฺฉิสฺสุ ฯ กุมารปพฺพํ ปุเชตฺวา ก็ ผลํ ภนฺเตติ ฯ
 เตน ทสฺเสนโต สตถา อาห ฯ

กุมารปพฺพํ ลภิตฺวา เย	ปุเชนฺติ มนสา นรา
เตน ปุชาย ผเลน	สพฺพสตฺตคฺคหฺมคฺเค
ทานปารมิตฺ ⁴³ กตฺวา	สพฺพญฺญ[เก/2]ตํ จาปฺุณฺนฺติ ⁴⁴ เต
เตน ปุญฺญผลเนว	ยทิจฺฉนฺติ สมิชฺชนฺติ ฯ
ทาสิณฺณํ ทาสาคณฺ์	นาริโย จ อลงฺกตา
ปริวารนฺติ เต นิจฺจํ	สพฺพสุขํ ลพฺภณฺติ จ
สพฺพทูกฺขํ ปตฺติกฺกนฺตา	สพฺพสฺไตถิ ภวณฺติ เต
เตน ปุชาย ผเลน	สพฺพปาปํ วินสฺสตี
สุลพฺภา ปุตฺตตฺธิตา จ	สุวณฺณรชฺฌปิจ
อนาคเต จ เต เมตฺเตยฺยํ	ทสฺสนนฺจ ลภิสฺสนฺติ เต
อนฺุโณนฺติ สพฺพสุกฺขํ	นิพฺพานสฺเสว สนฺติเก ฯ

มทฺทํปพฺพกณฺฑํ ปุเชตฺวา ก็ ผลํ ภนฺเตติ ฯ เตน ทสฺเสนโต สตถา อาห ฯ

มทฺทํปพฺพํ ลภิตฺวา เย	ปุเชนฺติ มนสา นรา
เตน ปุญฺญผลเนว	สพฺพสมฺปตฺตีสาวกา
ทิมายูกา สทา โหนฺติ	วณฺณนฺตา พลวณฺตา
สพฺเพ โรคา วินสฺสนฺติ	อุปฺตถนฺติ
	สุชิตา โหนฺติ เต สทา

⁴³ มีการใช้หมักเขียนแก้จาก จา เป็น ปา

⁴⁴ ควรเป็น ปาปุณฺนฺติ

สุขตถิติ สุขเสยยิ	สุขจงกมนาทิกิ
เตน ปุชานุกาเวณ	ชายนติ สุกุเท กุเล
พ[ไ/1]หุ กมมกรรา โหนติ	พหุ ทาสา คชชชาทโย
เต เต ปริจริสสนติ	อุปัตถหนติ เต สทา
ยิ ยิ อิจฉนติ กามานิ	สมิขฉนติ อเสสโต
จวิตวา เตน ปุณญเณน	เทวโลเก รรมนติ เต
ทิพพจฉรายิ ลพภนติ	เมตเตยยสเสว สนติเก ฯ

สกกปพพิ ปุเชนติ กิ ผลิ ภนเตติ ปุจฉิสฺสุ ฯ สตถา อาห ฯ

สกกปพพิ ลภิตวา เย	ปุเชนติ มนสา นรา
เตน ปุณญผลเนน	สพพโกเค ภุณชนติ เต
สพพสตุ วินสสนติ	สพพโสตุถิ ภวานตุ เต
มหาเตชา สทา โหนติ	เทวสฺสเมหิ ปุชิต
สพพโรมตีกกนตา ⁴⁵	สพพสุขิ อนุภวนติ
ยิ ยิ ชนปหิ ยนติ	ตตถ ตตเถว ปุชิตา
ญาติโย จ สมากมิ	ญาติสงฆे จ เสวิตวา
	เทวานิ อุตตมา โหนติ ฯ
สิทฺธิกิจจํ สิทฺธิกมมํ	สพพสิทฺธิ ลพภนติ เต
ชตติยกถญาติรุปา จ	สพพสลงการภุสิตา
อาสารมฺฆา หสฺสลา	สุสยญา ตนมฺฆมิ[ไ/2]มา
สพพลกขณสมปนฺนา	ทาสีคณปรุภุชิตา
ปริวารนติ เต กิจจ ⁴⁶	สพพสุภุขิ ลพภนติ เต
มหาเตชา สทา โหนติ	สุริโย วิมโล ยถา
อนาคเต จ	เมตเตยยสเสว จ สนติเก ฯ

⁴⁵ ควรเป็น สพพโรคมตีกกนตา

⁴⁶ ควรเป็น นิจจํ

ภนเต ภควาปิ เย เกจิ มหาราชปพพ์ ปุเชนติ ก็ ผลั ภนเตติ ฯ เตน
ทสเสนโต สตถา อาห ฯ

มหาราชปพพ์ ลภิตวา เย	ปุเชนติ มนสา นรา
เตน ปุชาย ผลเนว	สพเพ โภคา ภวนตุ เต
ปิยมนาเปตี ⁴⁷	ปิยวาเสหิ สมาคตา
พหูอนัน พหุปานั	พหุตถา ลพภนติ เต
ทาสีสตํ ทาสาสตํ	นาริโย จ อลงกตา
หตถีสตํ อสสาสตํ	รถเณสุตํ ตถา
ปญจางคิกตริยสัมภูฐเหิ	นมพตี เตหิ เสวิติน
จตรุงคินิยา เสนาย	ราชา โหนติ ภเว ภเว ฯ

ฉขตติยปพพ์ ปุเชนติ ก็ ผลั ภนเตติ ฯ สตถา อาห ฯ

ฉขตติยปพพ์ ลภิตวา	ปุเชนติ มนสา น[โก/1]รา
เตน ปุณญผลเนว	สพเพ โภคา วฒนติ เต
ญาติโย สมาคนตวา	ญาติสัสมหิ เสวิตา
เทวานั อุตตมา โหนติ	เทเวหิ ปริวาริโต
สพพสุกขั ภูชเร ว	เทเวสุ เทวราชาโน
	มานุสเส ว จ
สพพโลกาภินนทนต์	ราชูหิ ปริวาริตา
หตถี อสสา รถา ปติ	เสนาย สมงคินิยา
สมนตา ปริวาเรนติ	ธมมสวนสสิทํ ผลั ฯ

อถ สพเพ ภิกขุ ภควนต์ อภินทิสฺสุ ฯ อโสกอุยยานปาการั อลงกริตวา
ตโย ปาสาเท โภกนุทฺธปาสาทํ นาม เหมนตอตุตฺตอญจวิกั นวภูมิภิกั อภิสมภาทึ
ธญฺมุตตปาสาทํ นาม วสนตอตุตฺตอญจวิกั สตตภูมิภิกั นานาวิจิตตํ เวลมุตตปาสาทึ

⁴⁷ หลักคำว่า หิ มีรอยลบพยัญชนะ 1 ตัวด้วยแบ่งฝุ่นสีเหลือง

นาม คิมहनนตอตุออนุจฉวิกิ ปญจภูมิ กิ วิรชลนติ มณฑปณจ อลงการาเปตวา
 มณฑปมชฉเม มหารเท รตนปัลล[โก/2]งเก อฏฐารส มหาเน สตตรตนาสิ กตวา
 อนคฆวตถกมพลาณี ฉาเทตวา⁴⁸ ถเปสิ ฯ⁴⁹ อรุณคคมนาเล⁵⁰ กณหาชินาปี
 จนทนุทเกน ญหาตวา นานาลงกาเรหิ อลงกริตวา โสฬสสทสสุภูมิ ปริวาเรตวา
 ปาสาทา โอตริตวา มหารหํ ธรวรร อภิรุษยหิตวา สุชาตา อสุรกณญาปี เทวกณญาหิ สหุธิ
 ปริวาเรตวา ทิพพรเถ อภิรุษยหิตวา กณหาชินารถสสุ ปุโรโต คจฉติ ฯ ตทา สกโก
 เทวราชา เทวคณหิ ชาลิกุมารํ ปริวาเรตวา คจฉติ ฯ⁵¹ สพเพ เทวาปี มคคสส อุโกโต
 ฉตตํ ปฎากาทินํ ปฎิปาฎิยา นิโรเปตวา ถเปสิ ฯ ตทา อากาสโต ทิพพรบุปผวสสํ
 วสสาเปสิ สมนตา มณฑเป สพเพ เทวตาโย นิสิตีสุ ฯ กณหาชินาปี อสุรกณญาหิ
 ปริวูตโต महामณฑपि पाविसि⁵² ฯ ตโต महासेतं कश्चरतनपज्जयं नाम मङ्कलस
 पिण्डियं สตตขาลานิ อฏฐริตวา ชา[เถา/1]ลิกุมารํ आरोपेतวา तसस ऐकसत्राखानो
 ปริวาเรตวา तसस पुरोत सुथरावासमहापरुमा पन जनुतो विय महाฉตตं सेतं कहेत्वा
 सपपेहि तेवकणेहि सहुธิ महामณฑपि पाविसु ฯ ตทา सुथरावासमहापरुमापि गालं
 ओलोकेनोโต ओयं गालोपि वदत्तपोति णुत्वा चालिकुमारसस हत्तं आकमित्वा उपरि
 रतनराशि ओरोपेสิ ฯ सुชาตา अशुरकणया कणहाचिनसस हत्तं कहेत्वा तमेव
 रतनरासिमहि हत्तगे आरोपेสิ ฯ ตทา อุโगे चत्ติยา ओणุมणญญं हत्तं कณ्हिसु ฯ
 สกโก สัซ รมติ ปณจสิขรเทวปุตโต มหาวิณํ วาเทติ ทิพพตฺริยานิ เอกปหารเนว
 วชชีสุ ฯ สุथราवासमहापरुमापि वरुथकपिण्डनरतनगिङ्कारं कहेत्वा मङ्कलवाञ्
 वापेतवा विवाहोत्तं तेसि से⁵³ [เถา/2] อภิสสิจ ฯ ตัขณญเว ฐมเทวตา จ รุกขเทวตา
 จ อากาสเทวตา จ สตตรตนาณี วิกิริตวา สารุกการํ อทิสุ ฯ ऐकसत्राखानो सेनापति

⁴⁸ มีการใช้หมึกเขียนแก้เป็นคำว่า ฉา

⁴⁹ มีเครื่องหมาย Y

⁵⁰ มีเครื่องหมายวงเล็บ หน้าคำว่า อรุณคคมนาเล

⁵¹ มีร่องรอยการเขียนเครื่องหมาย Y แล้วลบหมึกออก

⁵² มีการใช้หมึกเขียนแก้จาก จา เป็น ปา

⁵³ ควรเป็น สีเส

อมจจเสฏฺฐิ คหปติ วิสาลพฺราหฺมณา จ พฺราหฺมณิ จ อโห เอเต อุกฺโฆ ชตฺติยา มหา-
ปฺญณฺมทฺธิกมฺหานุกฺวาว อญฺญเฏ เทวมนุสฺเส อสทิสํ ลกฺขณฺปริปฺญณฺนตฺติ วัฒนฺณตฺวา
สาธุกาโร อทฺสุ ๑ ตทา มนุสฺสตฺตฺริยสทฺเทน ทตฺถีสทฺเทน อสฺสสทฺเทน
เทวตาพฺรหฺมสทฺเทน มหาสมฺมุทฺตฺกจฺฉิยํ วิย คชฺชิตเมโฆ วิย อโหสิ ๑ ตทา
มหาพฺรหฺมาทโย สกโก เทวราชา สพฺเพ เทวตา จ เตสํ ทิฆายุกา มหาโกคา
มหายสา ปฺยจวิสฺตฺถิยณฺจ ทวตฺตีสกมฺมกรณฺณณฺจ ฉนฺนวุตฺติโรคฺคณฺจ โสฬสอฺปฺทฺธวณฺจ
อชฺชตฺตีกอนฺตรายณฺจ วิรหิตฺวา โหนฺตฺตติ ยาว นิพฺพานํ สุขํ ปวีสนฺติ วโร อทฺสุ ๑
ปฺฤช[กั/1]นโลกาทิ สทฺธิ สตฺตทิวสานิ วสิตฺวา รตฺตินทิวสภงฺคํ กิลีสฺสุ ๑ สพฺเพ
เทวพฺรหฺมา เตสํ โอวาทํ ทตฺวา ปฺยจสิลาณี ปตฺติตถเปตฺวา สกถานเมว คโต ๑
เชตฺตฺตรนคฺรวาสิโน ปฺยจสภฺภูวานิ โอิหฺราเปตฺวา ตณฺฑุลสาสิทฺธิ ปุริตา เปเสสิ ๑
มทฺชนคฺรวาสิโน ฉสทฺสสภฺภูวานิ อหฺราเปตฺวา ทฺธิกฺมถานิ เปเสสิ ๑
กปิลลนคฺรวา สตฺสทฺสสภฺภูวานิ นานาฉมฺมเสทฺธิ นานาปฺญณฺนกาเรทฺธิ เปเสสิ ๑
เอกสฺตราชาโน สพฺเพ ปฺญณฺนกาเร เทนฺติ ๑ เอกสฺตราชาโน ปโรหิตตฺมจฺเจทฺธิ
ตฺสมี มณฺทเป ตโย มาเส วสิตฺวา รตฺตินทิวา สภงฺคํ กิลีสฺสุ ๑ จิตฺตมาเส สพฺเพ
นคฺรา อาปฺจฉิตฺวา วนทิตฺวา นิวตฺตีสฺสุ ๑ ตฺสมี ขณฺ อุกฺโฆ ชตฺติยา เวฬุมฺุตตปาสาทํ
อภฺริชฺชิตฺวา คิมฺหกาเล จตฺตมาเส วสิตฺวา สมคฺควาสํ วสิ ๑ เหมนฺตกาเล
โกกนฺ [กั/2]ทฺธปาสาทํ นวณฺมิกํ จตฺตมาสํ วสิ ๑ ชาลิสฺส รณฺโณ ปฺฤโต สิหฺกฺมารो นาม ๑
วสฺสกาเล ฐณฺญมฺุตตปาสาทํ สตฺตตฺตฺมิกํ จตฺตมาสํ วสิ ๑ ชาลีสฺสราชา เอกนาฏฺฐกิตฺติณา
เอกรตฺตํ สทฺธิ วสิ ๑ อถ มเสสฺสิตฺตํ การณํ ญุตฺวา ปาสาทา โอตฺริตฺวา อนุคฺนตฺวา
สามีกํ อาท เทวปฺฤตฺเต วจัน สมนฺปตฺติจฺฉิ อิทานิ วจัน อสทิสํ ปุพฺเพ สณฺญาย เตติ ๑
ราชา นาฏฺฐกิตฺติยํ สินฺหนวเสนฺน มเสสิทฺทฺโธ หตฺเถน ปทฺริ ๑ มเสสฺสิโรทฺนตา ปรีเทวนฺตา
อโห วต อัย ราชา ปุพฺเพ พฺราหฺมณฺน ปทฺรณฺตํ สุกฺข์ ทุกฺข์ สปกํ อิทานิ สิวาสํ น
ปุพฺพสณฺญาย อตฺติวีย มณฺญตฺติ สจฺเจ นินฺพตฺติ ปฺรภเว เอกโสทฺธิโย น ภวตฺติ ๑ ชาลีสฺสราชา
รชฺชํ กาทฺเรนฺโต จตฺตทานสาสิ กาทฺเรตฺวา จตฺตสทฺสทฺสทานิ ธนานิ วิสฺสชฺเชตฺวา มหาททานํ
อทาสิ ๑ อญฺญเฏ รชฺชํ กาทฺเรนฺเต ติสฺตตฺตฺวสฺทานิ⁵⁴ม[กษ/1]รติ สสฺสวเส

⁵⁴ ควรเป็น ตีสตฺตฺวสฺทานิ

วิสาขปุณณมีทินเน ภูมวาระ เทยยภาสาย ทิวส์ รตติยาเม วิสาขนชตต์ ทานผเลน ตาวตีสกวเน กนกวิมานะ นิพพัตติวา ทวาทุสโยชนิกะ เอกเทวปุตโต มหานุภาโว อสุรภณฺญาสสสปริวโร ทิพพสมปตตี อนุภาวิ ฯ เพลั กณฺหาชิณา วิธวา ชาตา ปญจวสุสา มรติ จิจวเส⁵⁵ กติกมาเส ปุณฺณมีทิวเส จนฺทวาระ เทยยภาสาย ทิวส์ เสยยปชฺฉิมยามะ ทานผเลน ตาวตีเส ตถา ฯ สิหฺกุมารโ ฆาตาปิตโร เหเปตฺวา อมจฺจปโรหิตโต สิหฺกุมารั ราชาภิสกั กตฺวา เอกราชชิตฺร อภิรุปี นานุกิตฺติสทสเสหิ เชฏฺฐกั กตฺวา มหเสีถาเน ธเปสิ ฯ อุโฆชตติยาโส มหมานาวสีสุ ฯ ตสฺส ปุตโต นรสิหฺกุมารโ นาม สิหฺราชา มโต นรสิหฺกุมารโ รชฺชั กारेสิ ฯ ตสฺส ปุตตนตฺตา [กะ/2] เทวอสีตีสทสฺซานิ ราชาโน ปฏิปาฏิยา อหฺสุ ฯ ตโต วัสโต อนฺตเร มหทธิปติ เชยฺยเสโน นาม ราชา เทว ปุตฺตา เชฏฺฐปุตโต เชยฺยเสโน นาม กนิฏฺฐปุตโต ทิปกุมารโ นาม ราชา เชยฺยเสนกุมารั โสฬสวสิกั ปุตต์ อดตโน ทิสฺวา พุราหมโณ เปเสตฺวา กปิลลวตฺถุณฺโณ ราชชิตฺรึ ยาจาเปตฺวา ลภิตฺวา กปิลลวตฺถุณฺคเร มจฺจลคิริยั อกฺสุ ฯ เอกสฺวจฺจรั กปิลลราชา กาลมกาสิ ฯ เชยฺยเสโน รชฺชั กारेสิ ฯ เชยฺยเสนสฺส ปุตโต สิหนุ นาม ราชา สิหนุมหาราชสฺส สุทฺโธธโน สุโกธโน อมิตโตธโนติ ตโย ปุตฺตา อหฺสุ อมิตฺตา ปาลิกา เทว ธิตโร หฺสุ ฯ โส สิหนุราชา อญฺฐสฺส สหฺสสสากฺยราชาโน อธิปติโน หุตฺวา กปิลลวตฺถุณฺคเร ฆมฺเมน รชฺชั⁵⁶ กारेสิ ฯ ตทา เชยฺยเสโน รา[ข/1]ชา กาลมกาสิ ทิปกุมารโ รชฺชั กारेโนโต เทวลงกาทิเป ฆมฺเมน ทิปราชา นาม อโหสิ ฯ ตสฺส ปุตโต เชยฺยทิปกุมารโ ทิปราชา กาลมกาสิ ฯ ตสฺส ปุตโต ชนาทิปกุมารโ นาม เชยฺยทิปกุมารโ ราชา กาลมกาสิ ชนาทิปกุมารโ รชฺชั กारेโนโต อคฺคมหเสีย สทฺธิ สมคฺคส์วาสั วสิ ตสฺส รณฺโณ ราชชิตฺรึ มหปุณฺณ สิริมปรมาຍ นาม ตสฺสา โสฬสวสิกกาละ อุตฺตมรูปปฺปธั เทวจฺจรปฏิกากั อโหสิ ฯ ตทา สิหนุราชา อดตโน ปุตต์ สิริสุทฺโธธนกุมารั วยยปตฺตกาละ ตสฺส อภิเสกตฺกามา อญฺฐ พุราหมโณ เปเสตฺวา เทวลงกานครั ปตฺวา สิริมหายาเทวิ นาม ราชชิตฺรึ ชนาทิปสฺส รณฺโณ เทวลงกานคระ ทิวส์ ววตฺถเปตฺวา นิวตฺติตฺวา อดตโน รณฺโณ อาโรเจสุ ฯ สิหนุราชา [ข/2]

⁵⁵ ควรเป็น ปิจฺวสเส

⁵⁶ มีรอยหมึกเพิ่มนิคคหิตที่คำว่า -ชั

จ ชนานิปราชา จ ปุตตติตริ มงคลกิริย อกาลิ ฯ สนตฺสสิตเตวปุตโต สตตปณฺญาสโกฏฺฐิ
 สตสทสสายุปฺริยโนโต ตโต จูโต อิช มหามายาเทวิจฺจุฉิมฺหิ นิพฺพตฺติตฺวา ฯ
 สุทฺโธชนมหาราชสฺส ปุตโต หุตฺวา สิทฺธตถกฺกมาโร นาม อโหสิ ฯ สุทฺโธชนฺ สิทฺธตถกฺกมาโร
 อภิเสกขํ ภิมาเทเวีย สทฺธิ อกาลิ ฯ สิทฺธตถกรณฺโณ ปุตโต ราหุโล นาม ฯ กณฺหาช
 ินา เทเวธิตา จวิตฺวา ภิรียาเสฏฺฐิจฺจุฉิมฺหิ นิพฺพตฺติ สรฺริรคนฺธณจ มุขคนฺธณจ อุปลคนฺทเวีย
 ตสฺมา มาตาปิตโร อุปลลวณฺณนา นามํ อกํสุ ฯ เอกุณฺตีสวสฺसानิ รชเช ธิตโต รฏฺฐสฺสโต
 นิภขมิตฺวา ฉ วสฺसानิ ปธานํ ปฏฺฐหิตฺวา วิสาขปุณฺณมียํ สทฺพพลญฺตล
 ญฺณํ ปตฺโต พุทฺโธ ชาโต ธมฺมจกฺกํ ปตฺวา วตฺติยา เทเสสิ ฯ อุปลลวณฺณนา สตถุ
 สนตฺกํ ปพฺพชฺชิ อรห[ชา/1]ตฺตํ ปรีนิพฺพายิ ฯ ภควา สมเด็จพระพุทธเจ้าได้ตรัสแล้ว
 พระองค์โปรด⁵⁷สัตว์ทั้งหลายเป็นอันมาก ตราบเท่าเข้านิพพานได้ยี่สิบสองไขยกับ
 สามโกฏิหกแสนสองหมื่นเจ็ดพัน จึงไว้พระศาสนาเพื่อจะให้โปรดสัตว์สี่แสน
 สามพันเจ็ดหมื่นสี่แสนสองโกฏิให้เต็มจำนวน เหมือนพระเจ้าทุกพระองค์นั้น
 แล ฯ อิทิ มหาเวสสฺสนตรชาตํ โย เอกทิวสํ สุตฺวา รตตปทุมสทฺสเสหิ วา เสต
 ปทุมสทฺสเสหิ วา อุปลปฺลปฺพสทฺสเสหิ วา เสตฺอุปฺลปฺพสทฺสเสหิ วา รตตกมุท
 ปฺพสทฺสเสหิ วา เสตกมุทฺอุปฺพสทฺสเสหิ วา มณฺทารปฺพสทฺสเสหิ วา อุมมาร
 ปฺพสทฺสเสหิ วา ราชสทฺสเสหิ วา ปฏฺฐากสทฺสเสหิ วา วิตฺตานสทฺสเสหิ วา ฉตตสทฺสเสหิ
 วา ยณฺณสทฺสเสหิ วา ทิปสทฺสเสหิ วา สทฺสส ปน วตฺถานิ ทิ สทฺพปฺพูชาการณฺหิ
 ปุเชตฺวายทา อริยมตฺเตยโยทฺริสฺสโต พุทฺโธ หุตฺวา โลกสมฺมิ อุปฺปชฺชิ ฯ ตทาโส ตสฺส สนตฺติเก
 อคฺคธมฺมํ ลภิตฺวา ทุกฺขสนตฺตํ กริสฺสตี ฯ [ชา/2] เตน วุตฺตํ ฯ เตปิ โย ชนโก สามี เนมิราชา
 มโหสิธฺโถ ฐฺริทโต จนฺทกฺกมาโร นารโท วิรูโร ตถา มหาเวสสฺสนโตร โลกนาถิตฺวา ฯ เวลา
 วิตถารชาตํ นิฏฺฐิตํ ฯ

⁵⁷ ควรเป็น เปราต (โปรด) เพราะ เจราต น่าจะเกิดจากการจารตกลั่นที่เส้นทางของ
 พญฺญชฺนะ จ ที่ประกอบกับสระ -า เนื่องจากฉบับนี้มีการจารตกลั่นคำว่า ปา เป็น จา
 เป็นจำนวนมาก

4. ชาลิกัณฑ์หาภิเสกกัณฑ์ แปลเป็นภาษาไทย

วิธีการแปล

เนื่องจากชาลิกัณฑ์หาภิเสกกัณฑ์ฉบับนี้ไม่ใช่การตรวจชำระ ผู้เขียนจึงกำหนดวิธีการแปล ดังนี้

1. ภาษาบาลีในต้นฉบับยังมีข้อพิรุธในเรื่องไวยากรณ์และวากยสัมพันธ์ ผู้เขียนจึงจำเป็นต้องแปลแบบตีความ
2. ถ้าบางคำมีข้อพิรุธจนไม่สามารถสันนิษฐานรูปคำที่ควรจะเป็นได้ รวมถึงคำที่แปลแล้วแต่ยังมีความคลุมเครือ ผู้เขียนจะไม่แปล และจะใส่เครื่องหมายไว้หลังคำนั้น
3. ประโยคไหนควรมีข้อความเพิ่มเติมเข้ามาเพื่อทำให้เนื้อหาสมบูรณ์ขึ้น ซึ่งข้อความนั้นไม่มีในต้นฉบับ ผู้เขียนจะใส่คำนั้นไว้ในนกลิขิต เช่น ชาวเมืองเซตุตร นำเกวียน 5 เล่มออกมาบรรจุข้าวเปลือกและข้าวสาธิตส่งไป (เพื่อถวาย) ข้อความที่ผู้เขียนเพิ่มเติมเข้ามาคือคำว่า (เพื่อถวาย)
4. คำแปลส่วนไหนที่เห็นควรว่าต้องอธิบาย ผู้เขียนจะอธิบายไว้ในเชิงอรรถ
5. คำแปลของเนื้อหาที่แต่งเป็นคาถา ผู้เขียนจะทำเป็นพยานุชนะตัวเอน
6. จะใช้เครื่องหมาย (...) เพื่อแสดงให้เห็นว่ามีคำที่หายไปเป็นคาถา

กัณฑ์ว่าด้วยการอภิเษกของชาลีและกัณฑ์หา จบแล้ว

กษัตริย์ 6 พระองค์ทรงรื่นเริงพระราชหลุ่ยด้วยประการฉะนี้ จำเดิมแต่การนิวัติกลับพระนคร พระเจ้าสัณฺฑชัยมหาราชเสด็จสวรรคตเพราะถูกโรคชรา เป็นต้นเปียดเบียนแล้วทรงบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต ในวันที่ถูกชดาวนั กษัตริย์อยู่ในเดือนอาสาฬหะ ในเวลาเช้า ในวันที่เรียกกันด้วยภาษาไทยว่าวันพฤหัสบดี (ชีววาร) ในเดือนกัตติกา (เดือน 12) ปีมะแม (ส่วน) พระนางมุสสตีเทวี สวรรคตแล้ว

ในกาลนั้นทรงบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต ในวันที่เรียกกันด้วยภาษาไทยว่าวันอังคาร (ภุมมวาร) เวลาเที่ยงคืน เป็นวันเพ็ญของเดือนวิสาขะ (เดือน 6) ปีระกา ๗ ข้างปัจฉิมยามคลับแล้วในวันพฤหัสบดี (ชีวาร) แล้วก็บังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต ในวันที่เรียกกันด้วยภาษาไทยว่าวันพฤหัสบดี (ชีवार) 14 ค่ำ เดือนวิสาขะ ในปีวอก⁵⁸ ในกาลนั้น พระเวสสันดรครองราชสมบัติได้ 20 พรรษา สวรรคตแล้ว ทรงบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต ทรงพระนามว่า สันดุสิต ในวันที่เรียกกันด้วยภาษาไทยว่าวันศุกร์ (สุกรवार) เวลาเที่ยงคืน ซึ่งเป็นวันเพ็ญแห่งเดือนวิสาขะ (เดือน 6) ในปีวอก⁵⁹ ๗ ส่วนเพลที่พระนางมัทรีสวรรคตแล้ว ทรงบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในยามราตรี ในวันที่เรียกกันด้วยภาษาไทยว่าวันเสาร์ (โสรวาร) ในวันแรม 8 ค่ำ เดือนวิสาขะ (เดือน 6) ในปีวอก⁶⁰ ได้รับการแวดล้อมจากเหล่านางเทพกัญญา เสวยมหากิทยสมบัติ ๗ ในตอนนั้น เมื่อพระเวสสันดรถึงชีพิตักษัยแล้ว ก็เสวยทิพยสุข ในสวรรค์ชั้นดุสิต ๗ ชาลีกุมารถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระราชมารดาและพระราชบิดาแล้ว ๗ พระราชาเสด็จสวรรคตแล้วในเทวลังกาทวีป ๗ ลำดับนั้น เหล่าปุโรหิตและอำมาตย์เป็นต้นถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระราชาแล้ว ในวันที่ 7 ก็ประชุมปรึกษากันว่า “พระนครนี้ปราศจากพระราชา จะฉิบหายเสียแล้ว บัดนี้ พวกเราจักแสวงหาผู้มีบุญมาก ด้วยมุสสรณ” ๗ คนทั้งหลายทั้งปวงมีฉันทะเป็น อย่างเดียวกันขับมุสสรณไปแล้ว ๗ มุสสรณกระทำประทักษิณอยู่ 3 รอบ แล้วแล่นตรงต่อเมืองเชตุตร ๗ เหล่าปุโรหิตและอำมาตย์เป็นต้นขับมุสสรณกลับมาแล้ว ในวันที่ 2 ในวันที่ 3 ปุโรหิตตรวจดูชะตาพระนครเทวลังกาจึงได้ทราบวา “ตระกูล กษัตริย์ 2 พระองค์ ผู้มีพระราชมารดาพระองค์เดียวกัน จักครองราชย์ในลังกาทวีป ได้ วงศ์ตระกูลอันยิ่งใหญ่จักสืบต่อไปได้” ๗ ปุโรหิตบอกแจ้งแก่มหาชนว่า “ดังได้ สดับมา พระราชาโอรสและพระราชธิดาผู้มีพระราชมารดาองค์เดียวกัน ชื่อว่า

⁵⁸ แปลจากข้อคิดเห็นที่ผู้เขียนเห็นว่าควรเป็นคำว่า ปิจุสเส ซึ่งแยกเป็น 2 คำ คือ ปิจุ (ลิง) + วสเส (ในปี)

⁵⁹ โปรดดูเชิงอรรถที่ 58

⁶⁰ โปรดดูเชิงอรรถที่ 58

พระชาติและพระกัณหา ผู้เกิดจากพระเวสสันดร เป็นมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ไม่มีใครเสมอเหมือน ตระกูลกษัตริย์อื่น ๆ ที่จะเหมาะสมไม่ปรากฏเลย บัดนี้ (สมควรหรือที่) พวกเราจักไม่ทูลเชิญ (ซึ่งพระชาติและพระกัณหา) นั้น” ๑ เหล่าอำมาตย์ทั้งปวงสั่งให้หมู่จตุรงค์พลประชุมกันแล้ว เสนาทั้งหลายจำนวน 18 อักโขภินิ⁶¹พร้อมพวกันออก (จากพระนคร) ในวันที่ 7 ๑ ด้วยเดชแห่งบุญของพระชาติและพระกัณหา ภพของท้าวสักกะก็แสดงอาการร้อนรุ่ม ๑ ท้าวสักกะทราบเหตุนั้นแล้ว จึงรับสั่งวิสสุกรรมเทพบุตร ๑ วิสสุกรรมเทพบุตรย่อ (หนทาง) แล้ว เหล่าอำมาตย์ทั้งปวงก็พลันถึงพระนคร พระนครนั้นมีประมาณ 102 โยชน์ ๑ บุโรหิตเข้าไปสู่พระราชนิเวศน์แล้วถวายบังคมกราบทูลว่า “ข้าแต่มหาราชาเจ้า ข้าพระองค์ทั้งปวงไปแล้วจากเทวลังกาทวีปเปลิดเพลิงอยู่กับด้วยพระราชา 101 พระองค์ ขอพระองค์จงทรงครองราชย์ในเทวลังกาทวีปด้วยเถิด” ๑ พระชาติตรัสถามว่า “พระราชอาของพวกท่านไปไหนเสียละ” ๑ เหล่าอำมาตย์กราบทูลว่า “เสด็จสวรรคตแล้ว” ๑ พระชาติตรัสถามว่า “ไม่มีพระราชโอรสและราชธิดาหรือ” ๑ บุโรหิตทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ข้าพระองค์ตรวจดูชะตาพระนครแล้ว การสังวาสกันระหว่างพระองค์และพระภคินีสมควรแล้ว” ๑ พระชาติก็umarประสงค์จะครองราชย์จึงเรียกภคินีมาแล้วตรัสบอกเหตุนั้น ๑ พระนางกัณหาชيناทูลว่า “ข้าแต่พระภาค ถ้าว่าพระองค์จักอยู่ร่วมกับดิฉันผู้เดียวแล้วไซ้ร้ ดิฉันก็จักเป็นภริยา (ของพระองค์)” ๑ พระชาติตรัสว่า “ดีละ” ๑ ขณะนั้น ท้าวสักกเทวราชตรัส (กะนางสุชาดาเทพกัญญา) ว่า “ดูก่อนนางผู้เจริญ บัดนี้ บุตรทั้งสองของพระโพธิสัตว์อยู่พร้อมเพรียงกันอย่างคนกำพร้า พวกเราจักอยู่⁶²” ๑ วิสสุกรรมเทพบุตรประดับตกแต่งหนทางให้เรียบร้อยแล้ว ๑ ในถนนทั้งสองฟากฝั่ง เทพบุตรองค์นั้นปลุกต้นอ้อยและต้นกล้วยเอาไว้

⁶¹ จำนวนนับอย่างสูง คือ 1 มีเลขศูนย์ตาม 42 ตัว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, หน้า 1,389)

⁶² หมายถึง ท้าวสักกะเห็นว่าพระชาติและพระนางกัณหาเป็นคนกำพร้า ไม่มีพสกนิกรชาวเมืองหรือกษัตริย์เมืองอื่น ๆ มาช่วยเหลือ จึงได้ชวนนางสุชาดาลงไปช่วยงานวิวาหมงคลของทั้งสองพระองค์

เบื่องบนถนนก็กั้นด้วยเพดาน อีกทั้งพวงดอกไม้มานานาชนิดก็ส่งกลิ่นหอมฟุ้งต่าง ๆ ๗ ขณะนั้น เทพบุตรองค์หนึ่งจำแลงเป็นพรานป่า นำข้างเผือกเชือกกับข้างแก้วมามอบถวายแก่พระชาลีแล้วก็อันตรธานหายไป ๗ พระชาลิกุมารได้ทรงตกแต่งข้างซื่อปัจจุบันาคให้ดังตามทุกภาคส่วน ๗ มหาอำมาตย์ทั้งหลายยังจตุรงค์เสนาทั้งปวงให้เที่ยวไปแล้ว ๗ มหาอำมาตย์สั่งให้ประดับตกแต่งข้างสีดาคัลล่า ม้า รถ และพลเสนาอย่างละ 3 แสน ๗ พระราชา 101 พระองค์ผู้ทรงตกแต่งด้วยเครื่องอสังการทั้งปวงประทับอยู่บนคอช้างตัวทรงคชาภรณ์ทองคำ แวดล้อมพระชาลิกุมารผู้ประหนึ่งพระอินทร์? (ชินทาวรี) ผู้มีข้างแก้วนามว่าปัจฉยะ ประหนึ่งเหล่าทวยเทพแวดล้อมพระอินทร์ฉะนั้น ๗ ในเดือนมุสสะ (เดือน 3) พระนครเทวลังกาได้รับการประดับตกแต่งแล้วประหนึ่งว่าเป็นเทวนคร⁶³

(ภิกษุทั้งหลาย) ทูลถามด้วยถ้อยคำอันดีว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้เจริญ ผู้ทรงยิ่งด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ชนบางพวกถึงพร้อมด้วยศรัทธาบูชา นครกัณฑ์ จะมีผลอะไรหรือพระเจ้าข้า” ๗ ครั้งนั้นแล พระศาสดาเมื่อจะทรงแสดง จึงตรัสพระคาถานี้ว่า “ชนเหล่าใดได้บูชาานครกัณฑ์ด้วยดวงจิตดวงใจ ด้วยผลแห่งบุญนั้นนั้นแล ชนเหล่านั้นจะได้เป็นพระราชาในทุกภพทุกชาติ เสนา 4 เหล่าทัพได้แก่ พลข้าง พลม้า พลรถ พลเดินเท้าก็จะแวดล้อมโดยรอบ จะมีแต่ความสุขทุกประการ มารดา บิดา หมู่ญาติ บุตร ภรรยา ก็จะมาพร้อมหน้าพร้อมตากัน เสวยความสุขทุกประการพร้อมทั้งญาติทั้งหลายทั้งปวง อนึ่ง ความมิด แม่น้ำเป็นต้น พระราชาทั้งหลายผู้เป็นปัจฉามิตร ความโคกทั้งปวงก็จะพินาศไป มีแต่ความสุขทุกเมื่อ (ฝน) รัตนะจกตกลงมา (ฝน) เงินจกตกลงมา โภคทรัพย์ทั้งปวงก็จะเพิ่มพูนขึ้น เป็นผู้พร้อมด้วยโภคทรัพย์อันไม่มีวันสิ้นสุด จะได้กระแสนเป็นไปใเบื่องบน จะได้รัตนะอันยอดเยี่ยมทั้งปวง อนึ่ง (ฝน) เงินจกตกลงมา” ๗ ภิกษุทั้งหลายทั้งปวงประคองอัญชลีก้มกราบแทบฝ่าพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้า

⁶³ จากเนื้อหาของชาลิกัณหาภิเสกกัณฑ์ถูกแทรกด้วยอานิสงส์ของการฟังเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์

แล้วทูลถามว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เจริญ ชนบางพวกถึงพร้อมด้วยศรัทธา บูชาพระธรรมเทศนามหาเวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์ด้วยเครื่องบูชา พวงดอกไม้ ธงชัย ธงแผ่นผ้าและประทีปอย่างละพัน จะมีผลอะไรหรือพระเจ้าข้า” ฯ ลำดับนั้น พระศาสดา เมื่อจะทรงแสดงอานิสงส์ของมหาเวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์ จึงตรัส พระคถานีว่า “บุคคลบูชามหาเวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์อันจะยังสมบัติทั้งหมด ให้สำเร็จได้ จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิแห่งจตุรงคินีเสนา จะเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์มาก แก้ว 7 ประการอันยอดเยี่ยม ได้แก่ จักรแก้ว (จกก) แก้วมณี (มณี) ช้างแก้ว (หตุถิ) ม้าแก้ว (อสสา) นารีแก้ว (อิตถิ) ชุนคลังแก้ว (คหปติ) และชุนพลแก้ว (ปรินายก) (ย่อมเกิดขึ้นแก่เขา) เขาสามารถเหาะไปทางอากาศแล้วดำลงในน้ำหรือความมืดได้ พร้อมกับจตุรงคินีเสนา เขาเหล่านั้นย่อมได้ความสุขและสมบัติ นี่เป็นผลแห่ง การบูชากัณฑ์ (ทั้ง 13) ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เขาก็จะได้เป็นเทวราชา สามีของ นางสุชา เป็นผู้สูงสุดกว่าทวยเทพ นี่เป็นผลแห่งการบูชากัณฑ์ (ทั้ง 13) อนึ่ง ชนเหล่าใดปรารถนาจะได้ (อยู่) ในสำนักของพระเมตเตยยะ (...) อันยอดเยี่ยม หลายอสงไขย” ฯ พระพุทธเจ้าตรัส (ต่อไปอีก) ว่า “ช้าง ม้า ม้าอัสตร รถ ผู้หญิง นายเสมียน แก้วมณี และคัมพู อย่างละ 1 แสน ย่อมไม่ถึงเสียที่ 16 แห่งวิหาร แห่งหนึ่ง ชนเหล่าใดบูชากัณฑ์ (ทั้ง 13) ชนเหล่านั้นย่อมไม่เกิดในทุกคติ ด้วยวิบาก แห่งบุญนั้น พวกเขาย่อมรื่นรมย์ในเทวโลก พึงได้กระแสน้ำเป็นไปในเบื้องบน จนใกล้ถึงพระนิพพาน ในเวลาเป็นที่สิ้นสุดลงแห่งพระธรรมเทศนา ชนทั้งหลายเป็น อันมากพากันถึงพระธรรมเทศนาอันมีประโยชน์ (และ) บรรลุโสดาปัตติผลเป็นต้น” ฯ จำเดิมแต่นั้น ชนเห็นพระธรรมเทศนามหาเวสสันดร ทิคมนา? ฯ ชนทั้งหลายยึด เอาแต่ละกัณฑ์แล้วน้อมบูชา เพื่อจะยังสมบัติ 3 ประการให้สำเร็จในสำนักของ พระเมตเตยยะในอนาคต ทำการสักการะแล้ว ได้ตั้งใจกระทำด้วยประทีป 1 พัน ด้วยธงชัย 1 พัน ฯ บางพวกทำการบูชาด้วยเงิน ทอง โคมไฟ ช้าง ม้า ชาวเมือง และ เงินเป็นต้น แขนวท่อนผ้าและพวงดอกไม้ไว้ ฯ บางพวกทำการบูชาสักการะ พระรัตนตรัย ถวายทานทั้งหมดด้วยข้าวและน้ำเป็นต้น สดับฟังพระธรรมโดยเคารพ กระทำแต่กุศลธรรมทั้งปวง ด้วยวิบากแห่งบุญนั้น พวกเขาทั้งหมดจะได้บังเกิดใน

เทวโลก ๆ อานิสงส์แห่งการบูชากัณฑ์มหาเวสสันดรชาดกจบแล้ว ๆ สารุชนเหล่าใด
ปรารถนาความสุข ประสงค์ที่จะพบพระเมตเตยยะ พังเวสสันดรชาดกจบภายใน
วันเดียว อนึ่ง คนเหล่าใดคิดว่า “เราควรสละการงาน มาฟังธรรมอันยอดเยี่ยม”
แล้วตั้งใจฟังพระธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดง ด้วยบุญนั้น สารุชนเหล่านั้น
ครั้งจตุติแล้วย่อมรื่นรมย์ในเทวโลก จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิตแล้วย่อมบังเกิดในโลก
มนุษย์ ปรารถนาสิ่งใด ๆ สิ่งนั้น ๆ ก็จะสำเร็จตามความประสงค์ ด้วยอำนาจ
แห่งการบูชากัณฑ์ (ทั้ง 13) เขาเหล่านั้นย่อมไม่เกิดในทุกข์ติ ด้วยวิบากแห่งบุญ
นั้น ย่อมรื่นรมย์ในเทวโลก ๆ มีคำถามว่า “อย่างไร” ๆ ตอบว่า ดังได้สดับมา
พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งบนธรรมาสน์แสดงพระธรรมเทศนาเวสสันดร
ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายทั้งปวงมีพระสารีบุตรเป็นต้นทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า
“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กัณฑ์แต่ละกัณฑ์มีผลอย่างไรบ้าง” ๆ ลำดับนั้น พระผู้มี
พระภาคเจ้าเมื่อจะทรงเผยแผมณฑลแห่งพระโอษฐ์แล้วแสดงการบูชาทั้ง 13 กัณฑ์
โดยย่อในกาลก่อน ให้พิสดารมากยิ่งขึ้น จึงตรัสพระคาถานี้ว่า “ชนเหล่าใดได้บูชา
กัณฑ์ทศพรด้วยใจ ด้วยผลแห่งการบูชา นั้น สิ่งที่ปรารถนา ก็จะสำเร็จทุกประการ
กิจการงานต่าง ๆ ก็จะสำเร็จ เดชก็จะสำเร็จ ไม่มีวันว่าง ชนเหล่านั้นจะถึงพร้อม
ด้วยอาคารเรือนยอดเป็นต้น พรุ้งพร้อมไปด้วยช้างลากหลายสายพันธุ์ เสวยมนุษย์
สมบัติทุกประการ ในทุกภพทุกชาติ ชนเหล่าใดได้บูชากัณฑ์หิมพานต์ด้วยใจ ด้วย
ผลแห่งการบูชา นั้น พวกเขาปรารถนาสิ่งใด สิ่งนั้นก็จะสำเร็จ จะได้ภรรยา บุตร ทอง
และเงินจำนวนมากมาโดยง่าย ช้างมงคลจากตระกูลฉัททันต์ก็จะมาขึ้นเด่น
พวกเขาครั้งประดับตกแต่งช้างเผือก ม้าเผือก และรถคันสี่ขา โรคทั้งหลายทั้งปวง
ก็จะพินาศไป⁶⁴ จะได้ส่วยแต่ความสุขทุกประการ ชนเหล่าใดได้บูชาทานกัณฑ์ด้วยใจ
ด้วยผลแห่งการบูชา นั้น ทาสหญิง ทาสชาย สตรีที่ประดับตกแต่งเสร็จสรรพ ช้าง ม้า
รถ ควาย แมโคนม อย่างละ 700 ย่อมจะบังเกิดมีแก่ชนเหล่านั้น โภคทรัพย์เป็น

⁶⁴ ในต้นฉบับใช้ว่า สพเพ โรคาภวณฺติ (โรคทั้งปวงย่อมเจริญขึ้น) แต่ผู้เขียนเห็นว่า
น่าจะเกิดจากการจารผิด ควรเป็น สพเพ โรคา วินสฺสนติ (โรคทั้งปวงย่อมพินาศไป)
มากกว่า

อันมากย่อมมีในกาลทุกเมื่อ ย่อมมีพาหนะอันมีกำลังที่ไม่มีวันสิ้นสุด ขนเหล่าใดได้บูชากัมถ์นพเวสร์ด้วยใจ ด้วยผลแห่งการบูชานั้น ขนเหล่านั้นย่อมมีปัญญา แก่กล้า อัจฉริยะ จะได้รับการบูชาจากเหล่าพระราชาราชในชมพูทวีปอยู่ทุกเมื่อ จะได้รับการบูชาจากเหล่าทวยเทพทั้งปวง และขนเหล่านั้นจะได้สิริทุกประการ ไปยังประเทศใด ๆ ก็จะได้รับ การบูชาในประเทศนั้น ๆ จะได้บังเกิดในพรหมโลก เสวยความสุขทุกประการ ขนเหล่าใดได้บูชากัมถ์ชุกด้วยใจ ด้วยผลแห่งการบูชา นั้น ขนเหล่านั้นจะได้บังเกิดในตระกูลบริสุทธ์ มีผิวพรรณผุดผ่องดุจทองคำ มีรูปร่าง มีตำแหน่งหน้าที่เหมาะสม เป็นที่รักของปวงชน ถึงพร้อมด้วยอภัยพหุได้ความ ยาวและความกว้าง (สมส่วน) จักได้ภรรยาผู้มีรูปร่าง ทาสชายและทาสหญิงจำนวนมาก ในกาลทุกเมื่อ พวกเขาปรารถนาสิ่งใด ๆ ก็จะมีสมโนรถตามความปรารถนา ขนเหล่าใดได้บูชากัมถ์จุลพนด้วยใจ ด้วยผลแห่งการบูชา นั้น โภคทรัพย์ทั้งหลาย ทั้งปวงย่อมมีแก่ขนเหล่านั้น จะมีอุทยานที่เคียรดาชไปด้วยสระบัว ประดับตกแต่ง เสร็จสรรพ ปกคลุมไปด้วยต้นไม้นานาชนิด มีร่มเงาเย็นสบาย ยังใจให้รื่นรมย์ พวกเขาจะได้ข้าวและน้ำ เสื้อผ้าและเสนาสนะมาอย่างง่ายดาย โภคทรัพย์ทั้งหลาย ทั้งปวงย่อมเพิ่มพูนขึ้น สิ่งที่ปรารถนาสำเร็จทุกประการ ด้วยบุญนั้น จุตินไปแล้วย่อม รื่นรมย์ในเทวโลก ได้สวรรค์สมบัติ ภายหลัง ได้พระนิพพานอันสูงสุด” ๑

ภิกษุทั้งหลายทูลถามว่า “บรรดา 13 กัมถ์นั้น บูชากัมถ์มหาพนมีผลอย่างไรพระเจ้าข้า” ๑ พระศาสดาตรัสในทันทีว่า “ขนเหล่าใดได้บูชากัมถ์มหาพนด้วยใจ ด้วยผลแห่ง การบูชานั้น ขนเหล่านั้นย่อมได้ที่นาและอารามทั้งหมด ถึงพร้อมด้วยอาคารเรือน ยอดเป็นต้น พรั่งพร้อมด้วยช้างหลากหลายพันธุ์ จะมีอุทยานที่เคียรดาชไปด้วย สระบัว ปกคลุมด้วยดอกปทุม ดอกกุบล ต้นกล้วย ใบพลู ต้นอ้อย งดงามด้วยรัตน นานาประการ โภคทรัพย์ทั้งหลายทั้งปวงย่อมเพิ่มพูนขึ้น ย่อมได้เสวย (โภคทรัพย์) ในทุกภพทุกชาติ ด้วยบุญนั้น จุตินไปแล้วย่อมรื่นรมย์ในเทวโลก ย่อมได้สวรรค์ สมบัติในสำนักของพระเมตเตยยะนั้นแล” ๑

ถัดจากนั้น ภิกษุทั้งปวงทูลถามพระ ผู้มีพระภาคเจ้าว่า “บูชากัมถ์กุมารจะมีผลอะไร พระเจ้าข้า” ๑ ดังนั้น พระศาสดา เมื่อจะทรงแสดงจึงตรัสว่า “ขนเหล่าใดได้บูชากัมถ์กุมารด้วยใจ ด้วยผลแห่งการ

บุชานัน สรรพคัตรู คหมคเค? ชนเหล่านั้ครัน้ลั้สมทานบารมีแล้ว้อมถึงความ เป็นพระสัพพัญญู ด้วยผลแห่งบุญนั้นัน้แล พรารณาลั้ใดก็จะสมประสงค์ หมู่ แห่งทาสชาย หมู่แห่งทาสหญิง สตรีที่ประดับพร้อมเสริ้จสรรพยอมแวดล้อมเขา และเขายอมได้ความสุขทุกประการ ก้าวพ้นความทุกข์ทั้งมวล มีแต่ความสุขสวดี ทุกประการ ด้วยผลแห่งการบุชานัน้ บาปทั้งปวงยอมพินาตไป เขาจะได้บุตร ธิดา ทองและเงินมาอย่าง่ายตาย ในอนาคตจะได้พบพระเมตเตยยะ จะได้ส่วยความสุขทุกประการในที่ใกล้พระนิพพาน” ๑ ภิกษุทั้งปวงทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า ว่า “บุชากัณท์มัทธิแล้ว จะมีผลอะไร พระเจ้าข้า” ๑ ดั่งนั้น พระศาสดาเมื่อจะ ทรงแสดงจึงตรัสว่า “ชนเหล่าใดได้บุชากัณท์มัทธิด้วยใจ ด้วยผลแห่งการบุชานัน้ นั้นัน้แล ชนเหล่านั้จะได้รับฟังสมบัติทุกประการ มีอายุยืนยาว มีผิวพรรณงาม มีพลังกำลัง โรคทั้งปวงจักพินาตไป (...) ย่อมบำรุง (...) พวกเขาจะเป็นผู้มีความสุข ในกาลทุกเมื่อ ยืนเป็นสุข นอนเป็นสุข เดินเป็นสุข เป็นต้น ด้วยอานุภาพแห่ง การบุชานัน้ จะได้เกิดในตระกูลบริสุทธิ กรรมกร ทาส และข้างเป็นต้นจำนวนมาก จักดูแลบำรุงเขาในกาลทุกเมื่อ เขาพรารณาลั้ใด ๆ ลั้นั้น ๆ ก็จะได้สำเร็จตามความ พรารณาโดยไม่มีส่วนเหลือ ด้วยบุญนั้น จุติไปแล้ว้อมรินรมยในเทวโลก ย่อม ได้นางเทพอัปสรในสำนักของพระเมตเตยยะ” ๑ ภิกษุทั้งปวงทูลถามพระผู้มีพระ ภาคเจ้าว่า “บุชากัณท์สักกบรรพแล้ว จะมีผลอะไร พระเจ้าข้า” ๑ พระศาสดา ตรัสว่า “ชนเหล่าใดได้บุชากัณท์สักกบรรพด้วยใจ ด้วยผลแห่งการบุชานัน้แล ชนเหล่านั้จะได้ใช้สอยโภคทรัพย์ทั้งปวง สรรพคัตรูจักพินาตไป จะมีแต่ความสุขสวดีทุกประการ เป็นผู้มิเดชเกรียงไกรในกาลทุกเมื่อ ได้รับการบุชจากเหล่า ทวยเทพ ก้าวพ้นความทุกข์ทุกประการ ได้ส่วยแต่ความสุขทั้งมวล ไปสู่ชนบทใด ๆ ก็จะได้ได้รับการบุชาในชนบทนั้น ๆ ญาติจะมาสมาคมคบหาด้วย และได้สมาคม คบหากับหมู่ญาติ เป็นผู้สูงลุดกว่าบรรดาทวยเทพ กิจการงานต่าง ๆ ก็จะได้สำเร็จ ทุกประการ ได้แต่ความสำเร็จทั้งปวง ชัตติยักัญญาผู้งดามประดับด้วยอลังการ ทั้งปวง มีใบหน้าพรังเพรา ร่าเริง สะโพกผึ่งผาย เอวบาง ถึงพร้อมด้วยลักษณะ ทั้งปวง ได้รับการแวดล้อมจากเหล่านางทาสีก็จะมาแวดล้อมเขาอยู่เนื่องนิตย์ เขา

ก็จะได้รับความสุขทุกประการ เป็นผู้มีเดชเกรียงไกรในกาลทุกเมื่อ ประดุจดวงอาทิตย์ไธรมลทินฉนั้น ในอนาคต (จักได้อยู่) ในสำนักของพระเมตเตยยะฉนั้นแล” ๗

ภิกษุทั้งปวงทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ชนบางพวกบูชาภัณฑมหาราชแล้ว จะมีผลอะไร พระเจ้าข้า” ๗ เพราะเหตุฉนั้น พระศาสดาเมื่อจะทรงแสดงจึงตรัสว่า “ชนเหล่าใดได้บูชาภัณฑมหาราชด้วยใจ ด้วยผลแห่งการบูชาฉนั้นฉนั้นแล โภคทรัพย์ทุกประการย่อมเกิดมีแก่ชนเหล่านั้น ได้คบหาสมาคมกับคนผู้เป็นที่รักที่พอใจ จะได้ข้าว น้ำ เสื้อผ้าเป็นจำนวนมาก จะได้ทาสหญิงทาสชาย นารีที่ประดับตกแต่งแล้ว ช้าง ม้า รถ และแมโคนม อย่างละ 100 ดั่งกระหึ่มด้วยเสียงคนตีฉนั้นฉนั้น 5 เตหิ เสวิตน? จะได้เป็นพระราช (ผู้ถึงพร้อม) ด้วยจตุรงคินีเสนา ในทุกภพทุกชาติ” ๗

ภิกษุทั้งปวงทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ชนบางพวกบูชาภัณฑกษัตริย์แล้ว จะมีผลอะไร พระเจ้าข้า” ๗ พระศาสดาตรัสว่า “ชนเหล่าใดได้บูชาภัณฑกษัตริย์ด้วยใจ ด้วยผลแห่งการบูชาฉนั้นฉนั้นแล ชนเหล่านั้นจะมีโภคทรัพย์ที่เพิ่มพูนขึ้นไป ญาติทั้งหลายก็จะมาคบหาสมาคม และได้สมาคมคบหากับหมู่ญาติ เป็นผู้สูงสุดกว่าบรรดาทวยเทพ ได้รับการแวดล้อมจากเหล่าทวยเทพ ได้เสวยแต่ความสุขทุกประการ เป็นราชาเหนือทวยเทพ และเหนือมวลมนุษย์ (...) ชาวโลกทั้งหลายย่อมนิยมชมชอบ ได้รับการแวดล้อมจากเหล่าพระราช ได้รับการแวดล้อมโดยรอบจากเสนาที่พร้อมเพรียงกัน ได้แก่ พลช้าง พลม้า พลรถ และพลเดินเท้า ฉนี้เป็นผลแห่งการฟังธรรม” ๗

ลำดับฉนั้น ภิกษุทั้งหลายทั้งปวงจึงกัมกราบพระผู้มีพระภาคเจ้า ๗⁶⁵

[ต่อ]⁶⁶ ประดับตกแต่งอุทยานต้นอโศกและป้อมปราการ รับสั่งให้สร้างปราสาท 3 หลัง ได้แก่ โภกนุทปราสาทสำหรับฤคฺษุเหมันต์ (ฤคฺษุหนาว) มี 9 ชั้น อันแน่นขนัด ธิญญมุตตปราสาทสำหรับฤคฺษุสันต์ (ฤคฺษุฝน) มี 7 ชั้น อันวิจิตร (ด้วยลวดลาย) ต่าง ๆ เวฬุมุตตปราสาทสำหรับฤคฺษุคิมหันต์ (ฤคฺษุร้อน) มี 5 ชั้น อันปราศจาก

⁶⁵ จบเนื้อหานิสงสการฟังเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์ที่แทรกเข้ามา

⁶⁶ ดำเนินเรื่องชาลีกัณหาวมิเสกกัณฑ์ต่อ

ธูลี และรับสั่งให้สร้างมณฑป วางกองรัตนะ 7 ประการกองใหญ่ 18 กอง ไว้บนรัตนบัลลังก์อันมีค่ามากในท่ามกลางมณฑปแล้ววางไว้โดยคลุมด้วยผ้ากัมพลอันมีค่ามาก ๆ ในเวลารุ่งอรุณ พระนางกัณหาชيناก็โสรจสรงด้วยจันทร์หอม ตกแต่งด้วยเครื่องอลังการนานาชนิด แวดล้อมด้วยเด็กหญิงจำนวน 16,000 คน หยั่งลงจากปราสาท ขึ้นราชรถอันมีค่ามากแล้วเสด็จไป ส่วนนางสุชาดาอสุร์กัญญา แวดล้อมด้วยเหล่าเทพกัญญา ขึ้นสู่ทิพยรถ เสด็จไปข้างหน้ารถของพระนางกัณหาชينا ๆ ลำดับนั้น ท้าวสักกเทวราชพร้อมกับเหล่าทวยเทพ เสด็จไปแวดล้อมชาลิกุมาร ๆ เหล่าทวยเทพทั้งหมดทั้งมวลยกฉัตรและธงแผ่นผ้าเป็นต้นขึ้นตั้งไว้ทั้งสองฟากถนนตามลำดับ ๆ ในขณะนั้น เหล่าทวยเทพก็บันดาลให้ฝนดอกไม้ทิพย์ตกลงมาแล้วพร้อมกันนั่งในมณฑปโดยรอบ ๆ ฝ่ายพระนางกัณหาชيناได้รับการแวดล้อมจากเหล่าอสุร์กัญญาแล้วเสด็จเข้าไปสู่มณฑป ๆ จากนั้น ช้างเผือกแก้วนามว่า ปัจจยะ กางตาข่าย 7 สีไว้บนหลังอันเป็นมงคลแล้วอุ้มพระชาลิกุมารขึ้น (บนหลัง) แวดล้อมด้วยพระราชา 101 พระองค์ เบื้องหน้าของพระองค์มีมหาพรหมชั้นสุทธาวาสถือเอามหาเศวตฉัตรอันประหนึ่งดวงจันทร์ เข้าไปสู่มณฑปพร้อมกับเหล่าทวยเทพทั้งปวง ๆ ขณะนั้น มหาพรหมชั้นสุทธาวาสแลดูเวลาแล้วทราบว่าเป็น “ได้เวลาสมควรแล้ว” จึงจับพระหัตถ์ของพระชาลิกุมารแล้วยกขึ้นประทับบนกองรัตนะ ๆ นางสุชาดาอสุร์กัญญาก็จับพระหัตถ์ของพระนางกัณหาชيناแล้วยกขึ้นประทับบนกองรัตนะ ๆ จากนั้น กษัตริย์ทั้ง 2 พระองค์ก็จับพระหัตถ์ของกันและกัน ๆ ท้าวสักกะเป่าสังข์ ปญฺจสิขรเทพบุตรตีตีพิณอันใหญ่ ทิพยดุริยางค์ก็กระหึ่มขึ้นมาเพียงเพราะการเล่นแค่ครั้งเดียว ๆ ฝ่ายมหาพรหมชั้นสุทธาวาสถือคอนโทแก้วอันเต็มด้วยน้ำมงคล เปล่งวาจามงคลแล้วรดน้ำวิวาหลงบนพระเศียร⁶⁷ของกษัตริย์ทั้ง 2 พระองค์นั้น ๆ ขณะนั้น เทพที่อยู่บนพื้นดิน (ภุมมเทวดา) เทพที่อยู่บนต้นไม้ (รุกขเทวดา) และเทพที่อยู่ในอากาศ (อากาศเทวดา) ก็โปรยรัตนะ 7 ประการแล้วได้ให้ซึ่งสาธุการ ๆ พระราชา 101 พระองค์ อำมาตย์ เศรษฐี คฤหบดี พราหมณ์ ไพศาล และนางพราหมณี พากันสรรเสริญว่า “โอโห! กษัตริย์ทั้ง 2 พระองค์นี้ช่าง

⁶⁷ แปลจากข้อคิดเห็นที่ผู้เขียนเห็นว่าควรเป็นคำว่า สีเส (สีเส) ซึ่งต้นฉบับใช้เป็น สีเส

มากไปด้วยบุญ อธิติฤทธิ์ และอานุภาพ บริบูรณ์ด้วยพระลักษณะ ไม่เหมือนกับ เทวดาและมนุษย์อื่น ๆ” ได้พากันให้สาธุการแล้ว ๆ ในกาลนั้น เพราะเสียงดนตรี ของเหล่ามนุษย์ เสียงช้าง เสียงม้า เสียงเทวดา และเสียงพรหม จึงได้มี (เหตุการณ์) ประหนึ่งว่าท้องมหาสมุทร (ปั่นป่วน) และราวกับว่า (เสียง) เมฆคำราม ๆ ในตอน นั้น ท้าวมหาพรหมเป็นต้น ท้าวสักกเทวราช และทวยเทพทั้งหมด พากันถวาย พระพรว่า “ขอให้พระองค์ทั้งสองจงเป็นผู้มีอายุยืน มีโภคทรัพย์มากมาย มีพระยศ ยิ่งใหญ่ ปราศจากภัย 25 ประการ เหตุแห่งกรรม 32 ประการ โรค 96 ประการ และอุปัทวะ 16 ประการ จนกว่าจะถึงซึ่งความสุขคือพระนิพพานด้วยเทอญ” ๆ (ท้าวมหาพรหมเป็นต้น ท้าวสักกเทวราช และทวยเทพทั้งหมด) พร้อมกับปูลูชน ชาวโลก พากันอยู่ละเล่นองค์แห่งที่ชุมนุมกัน (เล่นมหรสพ) ทั้งวันทั้งคืน ตลอด 7 วัน ๆ เทพและพรหมทั้งหมดทั้งมวลประทานโอวาทแก่กษัตริย์ทั้ง 2 พระองค์แล้ว ให้ดำรงอยู่ในศีล 5 (จากนั้น) จึงแยกย้ายไปยังที่ของตน ๆ ชาวเมืองเขตรุนาเกวียน 5 เล่มออกมาบรรจุข้าวเปลือกและข้าวสาลีส่งไป (เพื่อถวาย) ๆ ชาวเมืองมัทธนะนา เกวียนออกมา 6,000 เล่ม บรรจุหม้อนมสั้มแล้วส่งไป (เพื่อถวาย) ๆ ชาวเมือง กปิละนาเกวียนออกมา 100,000 เล่มบรรจุเนื้อปลาหลากชนิดและบรรณาการ ต่าง ๆ แล้วส่งไป (เพื่อถวาย) ๆ พระราชา 101 พระองค์พร้อมกันถวายเครื่อง บรรณาการ ๆ พระราชา 101 พระองค์พร้อมกับบุโรหิตและอำมาตย์ ประทับอยู่ใน มณฑปนั้นพากันละเล่นองค์แห่งที่ชุมนุมกัน (เล่นมหรสพ) ทั้งวันทั้งคืน ตลอดไตร- มาส ๆ ในเดือนจิตรมาส (เดือน 5) ชาวพระนครทั้งหมดทูลลาถวายบังคมแล้ว พากันกลับ ๆ ในขณะนั้น กษัตริย์ทั้ง 2 พระองค์เสด็จขึ้นสู่เวฬุมุตตปราสาท ประทับ อยู่ตลอด 4 เดือนในฤดูร้อน ประทับอยู่อย่างรักใคร่กลมเกลียว ๆ ในฤดูหนาว ทั้งสองพระองค์เสด็จขึ้นสู่โกกนุทปราสาท 9 ชั้น ประทับอยู่ตลอด 4 เดือน ๆ พระชาลิราชได้ทรงมีพระราชโอรสพระนามว่า สิหุมาร ๆ ในฤดูฝน ทั้ง 2 พระองค์ เสด็จขึ้นสู่ธัญญมุตตปราสาท 7 ชั้น ประทับอยู่ตลอด 4 เดือน ๆ ในคืนหนึ่ง พระชาลิราชประทับอยู่กับหญิงนักฟ้อนนางหนึ่ง ๆ ขณะนั้น พระมหีสทรงทราบ เหตุนั้นแล้วจึงลงจากปราสาทเสด็จตามไปตรัสกะพระสวามีว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้

เปรียบดั่งเทพบุตร พระองค์รับพระดำรัส (ของข้าพระองค์) แล้ว แต่บัดนี้ พระดำรัสของพระองค์ไม่เป็นเช่นกับสัญญาในกาลก่อน” ๖ พระราชาทรงมีพระสิเนหาในนางสนมนักฟ้อน (มากกว่า) จึงพิโรธพระมเหสีแล้วตีด้วยฝ่าพระหัตถ์ (ตบ) ๖ พระมเหสีทรงกันแสงคร่ำครวญว่า “ไอ้หนอ พระราชาพระองค์นี้ ในกาลก่อน เมื่อพราหมณ์ (ชูชก) เขียนตี (ซึ่งเราทั้งสอง) ต่างร่วมสุขร่วมทุกข์ (มาด้วยกัน) บัดนี้ ร่วมสังวาสกัน พระราชาไม่เห็นความสำคัญในสัญญาแต่เก่าก่อนเลย ถ้าหากว่าตายไปไซ้ร้อ ขอบยาได้เกิดร่วมท้องเดียวกันในชาติหน้าอีกเลย” ๖ พระราชาทรงครองราชย์ (ต่อมา) รับสั่งให้สร้างโรงงาน 4 แห่ง ทรงบริจาคทรัพย์ 4 แสน พระราชทานมหาทาน ๖ เมื่อพระองค์ทรงครองราชย์ได้ 30 พรรษา⁶⁸ ก็เสด็จสวรรคต เพราะผลแห่งการถวายทาน จึงบังเกิดเป็นเทพบุตรองค์หนึ่ง ในวิมานทองสูง 12 โยชน์ ในภพดาวดึงส์ ในวันที่ฤกษ์ดาวนักษัตรอยู่ในเดือนวิสาขะ ในยามราตรี ในวันที่เรียกกันด้วยภาษาไทยว่าวันอังคาร (ภุมมวาร) ในวันเพ็ญแห่งเดือนวิสาขะ (เดือน 6) ปีเถาะ มีอายุภาพมาก มีนางอสุภิกัญญา 1 พันเป็นบริวาร เสวยทิพย์สมบัติ ๖ (ส่วน) พระนางกัณหาชีนาเป็นหม้ายอยู่ 5 ปี ก็สวรรคต เพราะผลแห่งการถวายทาน จึงบังเกิดในภพดาวดึงส์เช่นเดียวกัน ในปัจฉิมยามแห่งเวลาอนัน ในวันที่เรียกกันด้วยภาษาไทยว่าวันจันทร์ (จันทวาร) ในวันเพ็ญ เดือนกัตติกา (เดือน 12) ในปีวอก⁶⁹ ๖ สีหุมารรับสั่งให้พระราชทานเพลิงศพพระราชมารดาและพระราชบิดาแล้ว อำมาตย์และบุโรहितอภิเษกสีหุมารขึ้นเป็นพระราชา แต่งตั้งพระราชธิดาพระองค์หนึ่งผู้มีพระสิริโฉมงดงาม ผู้ยอดเยี่ยมกว่าบรรดาหญิงนักฟ้อน 1 แสนนาง ให้ดำรงตำแหน่งพระมเหสี (ของสีหุมาร) ๖ กษัตริย์ทั้ง 2 พระองค์ประทับอยู่ร่วมกันอย่างรื่นรมย์พระราชหฤทัย ๖ พระเจ้าสีหราชนั้นมีพระโอรสพระนามว่า นรสีหุมาร พระเจ้าสีหราชเสด็จสวรรคตแล้ว นรสีหุมารก็ครองราชย์ต่อ ๖ พระเจ้านรสีหราชพระองค์นั้นมีพระโอรสและพระนัดดาได้เป็นราชาจำนวน 82,000 พระองค์ สืบต่อมาโดยลำดับ ๖

⁶⁸ แปลจากข้อคิดเห็นที่ผู้เขียนเห็นว่าควรเป็นคำว่า ตีสติวสุธานี ซึ่งต้นฉบับใช้เป็น ตีสตตวสุธานี

⁶⁹ โปรดดูเชิงอรรถที่ 58

ในลำดับแห่งราชวงศ์นั้น พระราชาผู้พระนามว่า เขยยเสน ผู้เป็นจอมอธิบัติ ทรงมี พระโอรส 2 พระองค์ คือ “พระเขมฺมฐโอรส (ลูกคนโต) พระนามว่า เขยยเสน พระ กนิษฐโอรส (ลูกคนเล็ก) พระนามว่า ทีปกุมาร” พระราชาทอดพระเนตรเห็นเขยย เสนกุมารพระโอรสของตนมีพระชันษาได้ 16 พรรษา จึงส่งพรหมณ์ทั้งหลายไปขอ พระราชธิดาของพระราชาแห่งเมืองกบิลพัสดุ์ ครั้นได้แล้วก็ได้ทำพิธีมงคลในเมือง กบิลพัสดุ์ ฯ ในปีหนึ่ง พระเจ้ากบิลราชเสด็จสวรรคตแล้ว ฯ พระเจ้าเขยยเสนก็ ครองราชย์ (ในเมืองกบิลพัสดุ์) ฯ พระโอรสของพระเจ้าเขยยเสน มีพระนามว่า สีหนุ ได้เป็นพระราชา พระเจ้าสีหนุมหาราชทรงมีพระโอรส 3 พระองค์ คือ “สุโททนะ สุกโกทนะ และอมิตทนะ” ทรงมีพระธิดา 2 พระองค์ คือ “อมิตตา และปาติกา” ฯ พระเจ้าสีหนุราชนั้นทรงเป็นอธิปัตเหนือเจ้าศากยะ 8 แสนพระองค์ ทรงครองราชย์ โดยธรรมในพระนครกบิลพัสดุ์ ฯ ในกาลนั้น พระเจ้าเขยยเสนเสด็จสวรรคตแล้ว ทีปกุมารก็ทรงครองราชย์ (ต่อมา) ได้เป็นพระราชาพระนามว่า ทีปราช โดยชอบธรรม ในเทวลังกาทวีป ฯ พระองค์มีพระโอรสนามว่า เขยยทีปกุมาร พระเจ้าทีปราชเสด็จ สวรรคตแล้ว ฯ พระเจ้าเขยยทีปกุมารนั้นมีพระโอรสนามว่า ชนาทีปกุมาร พระเจ้า เขยยทีปกุมารเสด็จสวรรคตแล้ว ฯ ชนาทีปกุมารก็ครองราชย์ (ต่อมา) ประทับ อยู่ร่วมกันกับพระอัคมเหสี พระเจ้าชนาทีปกุมารนั้นมีพระราชธิดาผู้มีบุญมาก พระนามว่า สิริมปมา ในเวลาที่พระราชธิดามีพระชนมายุได้ 16 พรรษา ได้มี พระสิริโฉมงดงามอย่างยิ่ง ประหนึ่งว่านางเทพอัปสร ฯ ในกาลนั้น พระเจ้าสีหนุราช ในเวลาที่สุโททนะกุมารผู้ทรงสิริผู้เป็นพระโอรสของตนเจริญพระชันษาแล้ว ประสงค์ จะอภิเษกพระราชโอรส จึงส่งพรหมณ์ 8 คนไปถึงพระนครเทวลังกา กำหนดวัน (อภิเสก) พระราชธิดาของพระเจ้าชนาทีป ผู้มีพระนามว่า สิริมหามายาเทวี ใน พระนครเทวลังกา แล้วพากันกลับ กราบทูลแก่พระราชาของตน ฯ พระเจ้า สีหนุราชและพระเจ้าชนาทีปราชได้ทรงกระทำงานมงคลแก่พระโอรสและพระธิดา ฯ สันดุสิตเทพบุตรสิ้นสุดอายุ 1 แสน 57 โภกฏีแล้วจตุตจากอัทธภาพบังเกิดในพระครรภ์ ของพระนางมหามายาในที่นี้ ฯ พระเจ้าสุโททนะมหาราชทรงมีพระโอรสพระนามว่า สิธัตถกุมาร ฯ พระเจ้าสุโททนะได้อภิเษกสิธัตถกุมารกับพระนางพิมพาแล้ว ฯ

เจ้าชายสิทธัตถะทรงมีพระโอรสพระนามว่า ราหุล ฯ นางกัณหาชيناเทพธิดาจุติแล้วบังเกิดในท้องของภรรยาเศรษฐี (เพราะ) มีความหอมแห่งร่างกายและใบหน้าประหนึ่งว่ากลิ่นหอมของดอกอูบล ฉะนั้น มารดาบิดาจึงตั้งชื่อว่า อูบลวิณณา ฯ เจ้าชายสิทธัตถะดำรงอยู่ในราชสมบัติได้ 29 พรรษา เสด็จออกจากพระนครบำเพ็ญเพียรอย่างแน่วแน่ตลอด 6 ปี จึงบรรลุพระสัพพัญญุตญาณในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ (เดือน 6) เป็นพระพุทธรเจ้าแล้วทรงแสดงพระธรรมจักรแล้ว (ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร) ฯ นางอูบลวิณณาบวชในสำนักของพระศาสดา เป็นพระอรหันต์แล้วปรินิพพาน ฯ ภควา สมเด็จพระพุทธรเจ้าได้ตรัสแล้ว พระองค์โปรดสัตว์ทั้งหลายเป็นอันมาก ตราบเท่าเข้านิพพานได้ยี่สิบสองโขยกกับสามโกฏิหกแสนสองหมื่นเจ็ดพัน จึงไว้พระศาสนาเพื่อจะให้โปรดสัตว์สี่สองโขยกสามพันเจ็ดหมื่นสี่แสนสองโกฏิ ให้เต็มจำนวน เหมือนพระเจ้าทุกพระองค์นั่นแล ฯ ผู้ใดฟังมหาเวสสันดรชาดกนี้ (จบ) ภายในวันเดียว ทำการบูชาด้วยดอกปทุมแดง ดอกปทุมขาว ดอกอูบล ดอกอูบลขาว ดอกโกมุทแดง ดอกโกมุทขาว ดอกมณฑารพ ดอกผักตบ ชงชัย ชงแผ่นผ้า เพดาน ฉัตร เครื่องบูชา ประทีป หรือผ้า อย่างละ 1 พัน ในกาลใด พระโพธิสัตว์อริยมตเตยยะเป็นพระพุทธรเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกแล้ว ในกาลนั้น ผู้นั้นจักได้ธรรมอันเลิศในสำนักของพระอริยมตเตยยะแล้วทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ฯ เพราะเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า “พระชนก (มหาชนก) พระสาม (สุวรรณสาม) พระเนมิราช พระมหอสถ พระภริทัตต์ พระจันทกุมาร พระนารทะ พระวิรุระ และพระมหาเวสสันดร เป็นที่พึ่งของชาวโลก” ฯ ชาดกโดยพิสดารแห่งกาลเวลา จบแล้ว ฯ

7. บทสรุป

ชาลีกัณหาอภิเสกกัณท์สร้างเนื้อเรื่องต่อจากนครกัณท์ (กัณท์ที่ 13) ใน*เวสสันดรชาดก* มีโครงสร้างเนื้อหาแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ (1) การมรณะของตัวละครแล้วอุบัติบนสวรรค์ต่างวาระกัน (2) ชาวเมืองเทวลังกาเชิญพระชาลีและพระกัณหาชيناให้ร่วมอภิเษกแล้วเชิญเสด็จไปครองเมืองเทวลังกา ในส่วนนี้มีเรื่อง อานิสงส์การฟังเทศน์มหาชาติ 13 กัณท์แทรกเข้ามา (3) ลำดับราชวงศ์ในเมือง

เทวลังกาและกบิลพัสดุ์ และบางส่วนของพุทธประวัติ และ (4) อานิสงส์ของการฟังเวสสันดรชาดก

ในด้านฉบับโบราณที่ใช้ศึกษาพบการเขียนข้อความภาษาไทย อักษรขอมหวัด เขียนด้วยหมึก ตั้งแต่หน้าปกจนถึงหน้า กิ/1 ใน 3 ลักษณะ คือ (1) บนหน้าปกบอกจุดประสงค์และความปรารถนาของผู้ใช้ต้นฉบับก่อนหน้านี (2) การแปลกำกับข้อความภาษาบาลี และ (3) การเสริมข้อความที่ไม่มีในภาษาบาลี นอกจากนี้พบร่องรอยการใช้เครื่องหมาย และการแก้ไขข้อความจนถึงหน้า กะ/1 การเขียนข้อความและร่องรอยทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่ามีผู้ตรวจแก้ต้นฉบับนี้มาก่อน

ด้านข้อบกพร่องในการจาร พบข้อสังเกต 9 ประการ ได้แก่ (1) ใช้พยัญชนะวรรณ ฎ สลับกับพยัญชนะวรรณ ฏ (2) ใช้พยัญชนะ ท สลับกับ ธ (3) ใช้พยัญชนะ พ สลับกับ ภ (4) ใช้พยัญชนะ น สลับกับ ณ (5) ใช้พยัญชนะ ห สลับกับ ล (6) ซ้อนพยัญชนะในคำที่ไม่ควรซ้อน (7) ไม่ซ้อนพยัญชนะในคำที่ควรซ้อน (8) มักจารสระเสียงยาวและเสียงสั้นสลับกัน และ (9) ไม่จารนิคหิตในคำที่ควรจาร

ด้านรูปภาษาบาลีมีข้อบกพร่องทางไวยากรณ์ทั้งในส่วนที่เป็นร้อยกรองและร้อยแก้ว ดังนี้ (1) ประธานเป็นพหูพจน์ แต่กริยาหลักเป็นเอกพจน์ (2) ศัพท์ที่ควรเป็นบุพบทหรือติลลิ่งค์กลับผันรูปเป็นนบุพบท (3) ใช้คุณศัพท์ (คำขยาย) ไม่ตรงกับบุพบทของประธาน (4) ใช้ ตวา ปัจจัยเป็นกริยาหลักทั้งที่ไม่ใช่ประโยคกริยาประธาน (5) ใช้ มาณ ปัจจัยเป็นกริยาหลัก และ (6) มีหลักการเรียงนิบาตไม่แน่นอน และส่วนที่แต่งเป็นคาถาในอานิสงส์การฟังเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์ แต่งด้วยฉันทปัฐยาวัตรทั้งหมด แต่พบว่าบางบทมีเนื้อหาขาดหายไปทั้งบาท บางบทมีจำนวนคำไม่ครบหรือเกินจากข้อกำหนดของฉันทลักษณ์ อย่างไรก็ตาม ความคลาดเคลื่อนบกพร่องอาจเกิดจากการคัดลอกที่ผิดพลาดก็เป็นได้

อนึ่ง จากการที่ผู้แต่งใช้คำภาษาไทยแปลกลับเป็นภาษาบาลี คือ คำว่า “เทยยภาษา” แปลว่า “ภาษาไทย” “เพล” ใช้ในบริบทที่แทนคำว่า “ตทา” แปลว่า “ในเวลานั้น, ในตอนนั้น, ในกาลนั้น” และคำว่า “รตติยาม” แปลว่า “ยามราตรี”

ซึ่งไม่มีใช้ในวรรณกรรมภาษาบาลีทั่วไป จึงสันนิษฐานว่าวรรณกรรมเรื่องนี้น่าจะแต่งขึ้นในประเทศไทย

แม้จะมีภาษาที่ไม่เคร่งครัดตามไวยากรณ์มากนัก รวมถึงมีวิธีเขียนคำในหลายรูปแบบ แต่หากมองข้ามเรื่องเหล่านี้เสีย *ชาลิกัมภวาภิเสกกัณท์* นั้นน่าจะมีคุณค่าอย่างยิ่งสำหรับพุทธศาสนิกชน เพราะเป็นผลงานเชิงประจักษ์ที่ทำให้เห็นถึงภูมิปัญญาและความศรัทธาของคนในอดีตที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการฟังเทศน์มหาชาติ

8. ข้อเสนอแนะ

อนึ่ง บทความนี้ศึกษา*ชาลิกัมภวาภิเสกกัณท์* เพียงฉบับเดียว ยังไม่ได้ตรวจชำระกับฉบับภาษาบาลีอื่น อีก เช่น 7 ฉบับที่จัดเก็บและให้บริการที่กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติกรุงเทพมหานคร และเมื่อเทียบกับ*พรัชาลือภิเสก* (2563) ฉบับอักษรขอม ภาษาบาลี-ไทย เลขทะเบียน จบ.บ.53/1 ที่จัดเก็บและให้บริการที่หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก จันทบุรี ซึ่งได้รับการเผยแพร่ในรูปแบบภาพคมกริบบนทางเว็บไซต์ของหอสมุดแห่งชาติ พบว่า *พรัชาลือภิเสก* ฉบับดังกล่าวมีเนื้อเรื่องที่มีลักษณะแปลร้อย คือ ยกคำภาษาบาลีขึ้นแล้วแปลถอดความ มีข้อความภาษาบาลีขึ้นต้นว่า “*กิวลเส ก็มาเส ก็ทิวเส กิสมี เวลาย*” ซึ่งต่างจากฉบับวัดบวรนิเวศวิหาร จึงอาจเป็นไปได้ว่ามีต้นฉบับภาษาบาลีอื่นอีกที่ต่างจากฉบับที่ผู้เขียนใช้ศึกษา

นอกจากนี้ การที่*ปาญชิตัมภีร์ภาษาบาลีแลภาษาสันสกฤตอันมีฉบับในหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร* (กรรมการหอพระสมุดฯ, 2464, หน้า 20) ให้ข้อมูลว่า ชาวเมืองที่ทูลเชิญพระชาลีและพระกัณหาชีนาให้ครองราชย์คือชาวเมืองเทวทหะ ซึ่งไม่ตรงกับที่ใช้ในเรื่องว่า “เมืองเทวลังกา” นั้นก็อาจจะไม่ได้ผิดโดยประการใด เพราะผู้เขียนพบว่า มี*ปฐมสมโพธิ*ของไท่เจินและมอญที่เรียกเมืองเทวทหะว่า “เทวลังการ” ตลอดทั้งเรื่อง (อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล, 2546, หน้า 299, 303, 393, 394) ดังนั้น อาจเป็นไปได้หรือไม่ว่า เมืองเทวลังกาอันสื่อถึงเมือง

เทวทหะที่ปรากฏใน*ชาลิกัณ्हอภิสกัณ्ह*นี้เป็นการเรียกตามความรับรู้ของชาวไทเขินหรือมอญ และการที่มีเรื่องอานิสงส์การฟังเทศน์มหาชาติ 13 กัณ्ह์แทรกเข้ามา ซึ่งเนื้อหาส่วนนี้ตรงกับ*คัมภีร์อานิสงส์มหาเวสสันดร*ซึ่งมีกรวมอยู่ในชุดเดียวกับ*คัมภีร์มหาชาติ*ซึ่งแพร่หลายอยู่ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย จึงนำไปสู่ข้อสังเกตว่า วรรณกรรมบาลีเรื่อง*ชาลิกัณ्हอภิสกัณ्ह*อาจมีจุดตั้งต้นจากบริเวณภาคเหนือของประเทศไทยหรือบริเวณใกล้เคียง ประเด็นนี้จึงนำค้นหาคำตอบต่อไป

ดังนั้น การตรวจชำระต้นฉบับภาษาบาลีเรื่องนี้อย่างสมบูรณ์ก็จะทำให้ได้ตัวบทที่ถูกต้องและนำไปสู่การแปลที่ชัดเจนกว่าเดิม รวมถึงควรมีการศึกษาในแง่ประวัติ ที่มา และแนวคิดการสร้างสรรค์เนื้อเรื่อง เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการและผู้สนใจต่อไป

บรรณานุกรม

หนังสือ

- กรรณิการ์ วิมลเกษม. (2558). *ตำราเรียนอักษรไทยโบราณ อักษรขอมไทย อักษรธรรมล้านนา อักษรธรรมอีสาน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กรรมการหอพระสมุดฯ. (2464). *ปาฐกถิติมภีร์ภาษาบาลีแลภาษาสันสกฤตอันมีฉบับในหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร เมื่อปีวอก พ.ศ. 2463*. ม.ป.ท.: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- ชาลีสักณหาภิเสกภณท์. (ม.ป.ป.). [ใบลาน] เอกสารโบราณ (เลขทะเบียน 2157/1). วัดบวรนิเวศวิหาร, กรุงเทพมหานคร.
- ปีเตอร์ สกิลลิง และศานติ ภักดีคำ. (2545). *สยามบาลีวรรณกรรม*. กรุงเทพฯ: Fragile Palm Leaves Foundation.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2541). *หลักการแปลไทยเป็นมคธ สำหรับชั้นประโยค ป.ธ. 4-5*. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง
- ม้วน เปรี๊ญ. (2479). *เทศนาปุจฉาวิสัชนาเรื่อง ชาลีสักณหาราชาภิเชก*. พระนคร: โรงพิมพ์วัฒนาพานิช.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- หนังสือเทศน์ ที่ 20 *ชาลีสักณหาราชาภิเชก* จำนวนใหม่. (ม.ป.ป.). พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- หอสมุดดิจิทัลคัมภีร์ใบลานล้านนา. (2564). *ทัสสพอร ทิมวัฒนวา ชูชก จุลพล มหรี ลักกะบัน มหาราช สักคตติ นคร ปฐมมालย์ยะวัตถุ ทุติยมาลย์ยะ อานิสง มหาเวสสันดรละ ฉบับเมืองหางล้อยพล้าวอ่อน*. สืบค้นจาก <http://lannamanuscripts.net/en/manuscripts/5013?p=65#>

อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. (2546). *ปฐมสมโพธิกถาภาษาไทยฉบับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส : ความสัมพันธ์ด้านสารัตถะกับวรรณกรรมพุทธประวัติอื่น* (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

De Bernon, Olivier, Sopheap, Kun & Kok-An, Leng. (2004). *Inventaire provisoire des manuscrits du Cambodge Première partie*. Paris: École française d'Extrême-Orient.

Finot, Louis. (1971). Recherches sur la littérature laotienne. *Bulletin de l'Ecole française d'Extrême-Orient*, 17, pp. 1 – 218.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

พุทธาลือภีเสก. (2563). สืบค้นจาก <http://164.115.27.97/digital/items/show/17567?collection=32&page=13>